

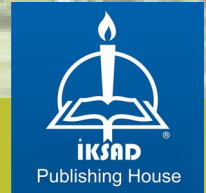
OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI'NDA

“DELI OCAĞI”

Dr. Mehibe ŞAHBAZ

ISBN 978-605-7510-09-9

OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI'NDA “DELİ OCAĞI”

DR. MEHİBE ŞAHBAZ

ISBN
978-605-7510-09-9

Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org

www.iksadkongre.org

www.iksad.net

Kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.

İzinsiz çoğaltılamaz, kopyalanamaz.

Metinlerden etik ve yasal olarak yazarlar sorumludur

Iksad Publications - 2018© ISBN 978-605-7510-09-9

Adana'da doğumlu olan yazar, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun olmuştur.

Gazi üniversitesi yakınçağ Tarihinde "II. Meşrutiyetin Balkanlara Etkileri" adlı tezle yüksek lisansını tamamladı. Erciyes Üniversitesi Genel Türk Tarihi bölümünde XVI-XVI. Dulkadiroğluları Beyliğine Ait Kültürel ve Mimari Eserler adlı tezle doktor unvanını aldı. Halen Çukurova Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümünde Dr. Öğretim Görevlisi olarak görev yapan Mehibe Şahbaz, Dulkadirliiler, Şark Meselesi, Kahramanmaraş'taki Gönül Sultanları, Dulkadiroğlularına ait Vakfiyeler Üzerine Bir Çalışma isimli kitaplarının yanı sıra tarihi ve kültürel alanda birçok makaleleri bulunmakta olup ve halanda bu alanda araştırmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

5

GİRİŞ

7

I. BÖLÜM

DELİ ADININ ANLAMI

15

II. BÖLÜM

**DELİLER OCAĞININ ORTAYA ÇIKIŞLARI VE OCAĞA GİRMEK İÇİN
ARANAN ŞARTLAR**

29

III. BÖLÜM

CELALİ İSYANLARI

61

IV. BÖLÜM

DELİLER OCAĞININ BOZULMASI VE KALDIRILMASI

82

SONUÇ

98

BİBLİYOGRAFYA

106

ÖNSÖZ

Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde yer alan “Deli Ocağı”, genellikle sınır boylarında görev alan Rumeli Beylerbeyi veyahut Sancakbeyleri emrinde bulunan hafif süvari birliklerinden oluşmaktaydı. Gerek göstermiş oldukları olağanüstü cesaretleriyle gerekse oldukça gösterişli kıyafetleriyle gözlerini hiç kırpmadan düşmana saldırmalarından dolayı kendilerine “deli” denilen bu ocağın askerleri sadece Osmanlı’nın değil dünya askeri tarihinin de en renkli ve olağanüstü askeri birliklerindendi. Bu ocağa mensup askerlerin büyük bir çoğunluğu Türklerden oluşmaktaydı. XV. yüzyılın sonlarından itibaren tarih sahnesinde görülmeye başlayan Deliler, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren ortadan kaldırıldı. Başlangıçta Semendire, Bosna gibi Rumeli’nin en önemli merkezlerinde kurulan Deli Askeri Teşkilatı zamanla büyüdü. Daha önceleri küçük küçük bölükler halinde sınır boylarını koruyan bu birlikler zamanla Osmanlı Ordusunun en korkutucu savaş unsurlarından biri olmuştur. Deli Ocağını diğer askeri birliklerden ayıran en önemli özelliklerden biri de giyim

ve kuşamlarıydı. Tek bir tip kıyafetleri olmamasına rağmen kıyafetlerinde ciddi anlamda ayırt edici çok önemli özellikler bulunmaktaydı. Deliler Ocağına mensup askerler, düşmanlarına dehşet salmak için giysilerine bilhassa kartal motiflerinin yanı sıra aslan, kar leoparı, kurt, ayı motifli kıyafetler giyerlerdi. Bu korkunç görünüşleriyle, savaş becerileri ve azimleriyle Deliler, XIX. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde yer almıştır. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı Ordusunu oluşturan diğer askeri birliklerde görülen bozulmadan nasibini alan Deliler, askeri disiplinleriyle tarihe geçen ünlerini kaybederek savaşlarda etkinliklerini yitirmişlerdir. Dahası bu birlikler halka eziyet ederek başıbozuk haydutlar gibi hareket etmeye başlayınca Osmanlı Devleti bu birliği belli düzenlemelerle disiplin altına almaya çalıştıysa da başarılı olamadı. 1829 yılına geldiğinde de bu birlik ortadan kaldırıldı.

Bu çalışmanın meydana gelmesi sırasında büyük sabır gösteren eşim ve kızlarım Elif Yaren ile Başak Beyza Şahbaz'a teşekkür ederim.

GİRİŞ

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yıllarında beyliğe ait düzenli askeri birlikler yoktu. Lüzum görüldüğünde tamamı atlı olan ve gazilerin oluşturduğu atlı aşiret kuvvetleri görevlendirilen dellalar aracılığıyla sefere çağrılarak, önceden belirlenen bir yerde toplanır ve birlikler oluşturularak sefere çıkılmaktaydı. Savaş bittikten sonrada bu birlikler dağılıp, tekrardan savaş öncesi yaptıkları işin başına dönerlerdi (İhsanoğlu,1994:337). Beyliğin ilk dönemlerinde yapılan fetihler bu uç kuvvetleri tarafından yapılmıştır. Bilhassa Osmanlı'nın uç beyliği döneminde Abdalan-1, Ahiyan-1 ve Gaziye-1 Rum adları altında teşkilatlanmış olan zümrelerden yararlanılmış ve bu zümrelerin yardımıyla da fethedilen yerler Türkleştirilmiştir. Bu uç zümreleri düz arazide çok rahat hareket ederek önce araziyi işgal eder ve sonrasında da köyleri ele geçirerek kalelerin etrafına küçük kuleler inşa ederlerdi. Osmanlı devletinde ilerleyen dönemlerde fetihler yapıldıkça daimi bir orduya ihtiyaç duymuştur. İlk düzenli birlikler Bursa'nın fethinden sonra Orhan Gazi döneminde oluşturmuştur.

Bursa kadısı Çandarlı Kara Halil'in teklifi ve gayretleri üzerine kurulmuştur. Oldukça sağlıklı ve güçlü Türk gençlerinden 1000 yaya olmak üzere 1000 de yaya ve müsellemler (atlı) askeri birlikler oluşturuldu. Daha sonraki dönemlerde bu birliğe mensup insanlara ücret ve arazi tahsis edildi (Ahmed Cevad, 1299:2). Yaya ve Müsellemlerin sayıları zamanla arttı. Bu artışa paralel sefere oluşturulan bu daimi birlikler nöbetleşe gitmeye başladı. Oluşturulan bu birliklere belirli düzenler verilerek bölüklere ayrılmıştır. XV. asrın ortalarına değin yaya ve atlı birlikler olarak hizmet etmişlerdir. Kapıkulu Ocağı oluşturulduktan sonra kale, tersane, nakliyat, maden işletmeleri gibi hizmetleri yerine getirmeye başlamışlardır (İhsanoğlu,1994:337). Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya ayak basmalarıyla birlikte Rumeli bölgesindeki fetihler hızlanmıştır. Buna istinaden devletin askere olan ihtiyaçları artmıştır. I. Murat döneminde Çandarlı Kara Halil Paşanın gayretleriyle Yeniçeri Ocağı kurulmuştur. 1363'te çıkartılan pençik kanunu ile savaş esirlerinden yararlanılmıştır. İlk başlarda esir düşenlere çok kısa bir eğitim verilmiş sonrasında da Yeniçeri Ocağına alınmıştır

(Uzunçarşılı,1943:4). Daha sonra bu sistemin sakıncaları görülmüş savaş esiri gençler Türk ailelerinin yanına verilmeye başlamıştır. Bu sayede de bu gençler Türk ailelerinin yanında Türk- İslam sentezi içerisinde yetişerek örf adetleri öğrenmişlerdir. Ancak asıl askeri eğitimlerini Acemi Ocağında alırlardı. Acemi Ocağı I. Murat döneminde kurulmuştur. Acemi Ocağı bir askeri okul statüsündeydi. Böylece sadece Yeniçeri Ocağının asker ihtiyacını karşılamıyor aynı zamanda Kapıkulu Ocaklarının ihtiyacını da karşılıyordu (Uzunçarşılı,1943:4). Daha önceki Türk İslam devletleri dönemlerinde uygulanmayan bu sistem Mehmet Çelebi döneminde uygulanmaya başlanmıştır. II. Murat zamanında da kanunlaşmıştır. Devşirme kanununa göre Osmanlı tebaasına mensup olan Hıristiyan çocukları şayet uyulması gereken koşulları taşıyorsa belli eğitimi aldıktan sonra kapıkulu askeri olmuştur. Önceleri sadece Osmanlı Avrupa'sında uygulanan bu sistem daha sonraları Anadolu'da uygulanmaya başlamıştır. Böylece XV. yy. itibaren bütün Hıristiyan tebaaya uygulanmıştır. Osmanlı'nın Askeri Teşkilatını Kapıkulu Ocakları ve Yardımcı Kuvvetler oluşturmaktaydı. Kapıkulu Ocağının

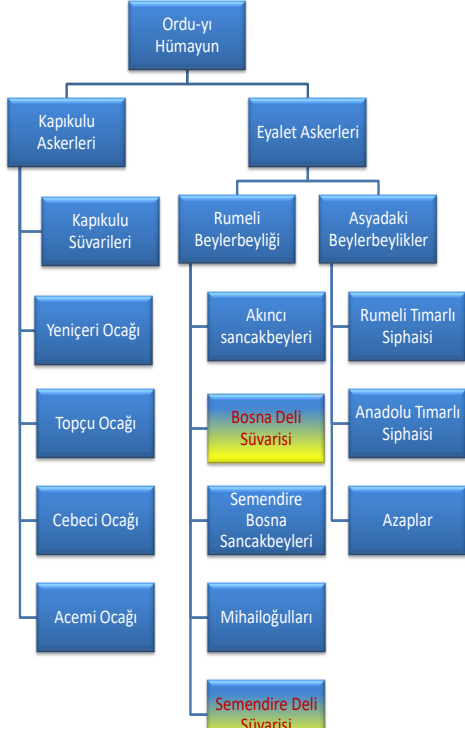
en büyüğü ve güçlüsü Yeniçeri Ocağı idi (Aşık paşazade, 1332:205). Edirne alındıktan sonra kurulmuştur. Başlangıçta hiçbir tarikatla ilişkisi yoktu. Daha sonraları Yeniçerilere Taife-i Bektaşîyye denilmeye başlanmıştır. Başlangıç yıllarında Yeniçeri Ocağının ilk kışlaları Edirne’de bulunmaktaydı. Daha sonra İstanbul’da iki tane yeniçeri kışlası yapıldı. Yardımcı Kuvvetler ise Osmanlı Devleti’nde tımarlı sipahileri hariç; akıncı, yaya, yürük, canbaz, cerehor, müselleme, deli, gönüllü ve beşli gibi yardımcı kuvvetlerden ibaretti. Bu yardımcı kuvvetler; öncü, geri hizmet ve kale kuvvetlerinden oluşmaktaydı (Özcan, 1989:250). Öncü Kuvvetleri oluşturan Deliler Ocağı gibi hafif süvari ve azab gibi birlikler meydana gelmekteydi (Uzunçarşılı, 1943:7). Öncü Süvari birliklerinden oluşan akıncıların kuruluşu Osman Gazi dönemine kadar dayanmaktadır (İhsanoğlu, 1994:353). Bu Ocağın teşkilatlanmasında Gazi Evrenos Bey’in katkıları oldukça büyüktür. Yeniçeri Ocağı kurulduktan sonra bu birliklerin görevleri sadece sınır boylarıyla sınırlı kalmış ve ayrıca da özel bir statü verilmiştir. Osmanlı devleti başlangıçta akıncılar için kışla tahsis etmemiş ve onlara maaş bağlamamıştır.

Akıncılar her türlü ihtiyaçlarını kendileri temin etmiştir. İhtiyaçlarını dūřmandan aldıkları ganimetten sağlırlardı (Uzunçarşılı, 1943:11). Bunun karşılığında da devlete vergi vermezlerdi (Halaçoęlu, 1991:52). Akıncılar genellikle çok gūlū ve yiğit gençlerden oluşmaktaydı. Akıncı beyi devlet tarafından tayin edilmekteydi. Akıncı birlikleri kendi içerisinde onlu, yūzlū, binli birliklere ayrılmıştı. Zaman içerisinde savaşta gōstermiř oldukları başarılarından dolayı bu birliklere dirlik verilmiş ve bōylelikle tımarlı akıncılar ortaya çıkmıştır. Savař olmadığı zaman Akıncı birlikleri savaş talimi ve kendi özel işleriyle uğraşmaktaydı.

Akıncı birlikler genellikle Rumeli ve Anadolu'nun doęusunda sınır boylarına yerleřtirilmiřtir. Daha sonra XVI yūzyılın sonralarından itibaren önemleri azalmıř ve yerlerini Serhat kulları ve Kırım kuvvetleri almıřtır. Deliler diye adlandırılan atlılar da eyalet askeri statūsündeki öncū birliklerdendi. XV. asrın sonlarına doęru oluřturulan Delilere, savařlarda gōstermiř oldukları olaęanūstū cesaretlerinden ötürū istihdam edilmiř ve bu özelliklerinden dolayı Deli adı verilmiřtir (Demirbilek, 2011:72). Deliler Ocaęını oluřturan bu

süvari birliklerinin ocağa alınması için belirli şartların yerine getirmesi gerekmektedir. Bu ocağı oluşturan askerler ayrıca giymiş oldukları kıyafetlerle de dikkat çekmektedir. Daha sonraki dönemlerde bu ocak Osmanlı ordusunu oluşturan diğer askeri birliklerde görülen bozulmalardan etkilenerek, askeri disiplinlerini kaybederek savaşlarda etkinliklerini yitirmişlerdir. Halka eziyet ederek başıbozuk eşkıyalar gibi hareket etmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti yapmış olduğu düzenlemelerle disiplin altına alınmaya çalıştıysa da başarılı olamadı ve 1829 yılında Deliler Ocağını kaldırmıştır.

OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI

<https://sultanabdulaziz.com/abdulaziz-ve-muzik/mizika-i-humayun/askeri-bando-muzikamizika-yi-humayun-abdulaziz-ordusu/>

I. BÖLÜM

DELİ ADININ ANLAMI

Deli adının anlamı Türk Dil Kurumunun yayınladığı Türkçe sözlüğe göre, akli dengesini yitirmiş olan mecnun, coşkun, azgın anlamında kullanılmaktadır (TS, 2005:489). Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğü oluştururken ana kaynak olarak aldığı sözlüklerde Deli adının anlamı şu şekillerde ifade edilmektedir. Kamus-ı Türkî’de “Deli” Tilbe 1. Akıl ve şuuru yerinde olmayan, çılgın, mecnun, divane, meczup, muhtellü’ş-şu’ur. 2. Azgın, kaval ve fiilinde pervasız. 3. Düşkün, müptelâ, bir şeye lüzumundan ziyade muhabbet ve iptilâ hâsıl eden: Kitap, av, oyun delisi. 4. Her şeyin yabanisi, terbiyesizi, sert ve muzırır” (KT 2010: 240) anlamları verilmiştir. Eski Türkçe bir kelime olan "deli" tarih boyunca tilbe, tilve, telü, delü olarak zamanla değişime uğramıştır (Tuğlacı, 1972: 578). Deli adının menşei konusunda bazı farklı görüşler ileri sürülmüştür (Uzunçarşılı,1979:516). Bazı tarihçiler “deli” adının; Arapça yol gösteren, kılavuz demek olan "delil" den geldiğini ve halk arasında bunun yanlış anlaşılaraq deliye dönüştürüldüğünü ve daha sonra

böyle kabul edildiğini iddia etmektedirler (Öztuna, 2006:17). Deli sözcüğü, Lügat-i Nâcî, Müntahabât-Lügât-ı Osmâniyye, Osmanlıca -Türkçe Ansiklopedik Lügat ve Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğünde madde başlığı olarak yer almamıştır. “deli” sözcüğünü Türkçe asıllı bazı kaynaklarda ise Arapça asıllı olarak gösterilmiştir. Sözcüğü Türkçe asıllı kabul edenler “télwe, télbe, tilbe” biçimini; Arapça asıllı olduğunu kabul edenler ise delil (öncü anlamında) biçimini kök olarak kabul ederler. Orta Türkçe metinlerinde deli sözcüğü telü-telwe biçimlerinde gösterilmektedir. (Gülensoy, 2007: 274). VIII. yy. Uygur metinlerinde télwe, tefle olarak gösterilirken XI. yy. yazılan metinlerinde telü; XIV. yy.dan itibaren yazılan metinlerde ise delü biçiminde geçmektedir.(Nişanyan, 2002:115). Deli sözcüğüne ilk olarak eski Uygur metinlerinde rastlanılmaktadır (Clausen, 1972: 493). Türkçe Sözlükte ilk olarak verilen anlam ise: “Aklını yetirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun” daha çok divan edebiyatımızda kullanılmıştır. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız Deli sözcüğünün ilk betimlemesi edebiyatımızın kahramanlardan biri de Mecnun adıyla

bilinen Kays'tır.“Divân edebiyatında âşık, sevgilinin zincir gibi saçlarıyla bağlanmış bir deliyi andırmaktadır. Aşığın delirmesi için birçok neden vardır. Divane, Mecnun, gibi anlamlarda kullanılan deli yaptığı işin sonucunu düşünemez. Türkçe sözlükte deli sözcüğü için verilen ilk anlam: “Aklını yetirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun” anlamına gelmektedir. Anonim halk edebiyatımızda fıkralara da konu olmuştur. Deli fıkraları anonim halk edebiyatımızın zengin mahsullerindedir. Bu fıkralarda “deli” bir mizah unsuru olarak görülmüş, hatta normal düzene bir başkaldırı olarak algılanmış ve takdir görmüştür. Türk sözlü ürünlerinde deli ile ilgili pek çok örnek vardır (Kocakaplan 2004: 19). Halk edebiyatında genellikle alp-alperen tipi anlatımında kullanılmıştır. XV. yy'ın sonlarında ise deli sözcüğüne biraz daha farklı anlam yüklenmiştir. Deli sözcüğü karşımıza Osmanlıda bir askeri terminoloji olarak çıkmaktadır. Osmanlıda Deliler akıncıların bir koludur. Akıl almaz cesaretleri ve giymiş oldukları kıyafetlerinden dolayı kendilerine deli adı verilmiştir.

A. Türk Kültüründe Deliler (Alp, Alperenler)

Türk kültüründe deli tipinin ilk örneğini destanlarındaki “alp” in karşılığı olarak görmekteyiz. Toplumda model olarak sunulan bazı tipler vardır. Bunlar alp tipi, bilge devlet adamı tipi, kadın tipleri, veli tipi, gazi tipi bu tiplerden bir kaçıdır. Kahramanlık ve ona ait değerler, yaşamış oldukları toplumsal yapının da temel ve istenilen değerleridir. Bu tür kahramanlık çağını yaşayan toplumda doğan herkesin cesur, yiğit ve kahraman savaşçılar olması beklenilmektedir (Çobanoğlu, 2007:100). Bu kahramanlık doğumdan evlenmeye kadar hayatımızın birçok döneminde karşımıza çıkmaktadır. Kahramanlar destanlarda bir örnek üzerine oluşturulmuştur. Bu kahramanlarda görülen özelliklerde büyük karakterlerden farklı nitelikler taşırlar. Roman kahramanlarında görülen kişisel farklılıkların öne çıktığı karakterler, destan kahramanlarında birbiriyle büyük ölçüde benzeşen tipler şeklinde görülür. Bu durum sadece destan kahramanında görülmez. Aynı şekilde ortak nitelikler taşıyan kadın, hayvan tiplerinde de karşımıza çıkar. Bu durum sözlü

kültürün bir özelliğidir. Belli birtakım özellikler belirli tipleri meydana getirir. Türk destan geleneğindeki bu tipler olumlu ve olumsuz tipler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Alp tipi de Türk destan geleneğinde görülen olumlu tiplerden biridir (Gülensoy, 2002:42). Bu tipler bir özleyişin ifadesidir. Fakat bu özleyiş toplumun içinde bulunduğu tarihî, sosyal durum ve medeniyet şekliyle yakından ilgilidir. Belirtmeye çalıştığımız bu unsurlar değişince, onlara cevap veren ideal tipler de değişir. (Kaplan, 2005: 58). Sınırların uzağında barış içinde yaşayan yerleşim birimlerinde bu sosyal duruma uygun tipler meydana gelir. Ancak atlı göçebe hayatının devam ettiği toplumlarda alp tipi bulunur. Türkler at sürüleri besleyerek, avcılık yaparak hayatlarını sürdürüyorlardı. Göçebe bir toplumun yaşayış tarzı ve kültürel değerleri, yerleşik medeniyette yaşayanlardan farklıdır. Türk destanlarında bulunan geniş Asya steplerinin zorlu iklim şartları, kendi aralarında ve düşmanlarıyla yaptıkları savaşlar, sık sık yıkılıp kurulan devletler, göçebe bir hayat tarzını zorunlu kılmıştır. Bu şekilde yaşam tarzı da kahramanlık ve cengâverlik ruhunu beraberinde

getirmiştir. Göçebe hayatın zorlu koşullarında hayatta kalmaya çalışan insan, doğanın kendisine verdiği yetenekleri geliştirmek zorundadır. Bu zorunluluk durumu Türk destanlarında kahraman “alp tipi”ni doğurmuştur (Akyüz, 2010: 171-172).“Türk destanlarında idealize edilen alp tipi, halkın asıl gücünü temsil etmiş, oldukça farklı ve kötü görünüşlü olmasının yanı sıra çok kuvvetlidir. Ancak alp, kendini o kadar cesaretli ve güçlü görür ki onu hiçbir düşman yenemez. Aynı zamanda alpin dayandığı manevî bir güçte destanlarda atalar ruhunda mevcuttur. Alp, doğuştan güçlü ve yetenekli doğar. Her zaman atlıdır ve yanında yiğitleri vardır. Tüm bunlarla birlikte alp dürüst, cömert, erdemli, hünerli, konuksever ve namusludur”(Akyüz, 2010:172). Bu çerçevede değerlendirecek olursak Alp tiplemesini beş ana özellik üzerinde değerlendirebiliriz.

1. Alp tipinin kahramanlığı olağanüstü biçimde doğumundan itibaren başlamaktadır. O Tanrı tarafından belli güçlerle donatılmıştır. Örneğin kısa bir sürede büyüme, süt yerine et, ekmek, beşikteyken konuşma,

gelecekte yapacakları ile ilgili haberler verme gibi olağanüstü niteliklere sahip olarak doğar.

2. Alp tipinde içinde bulunduğu toplumun menfaatleri ve inanılan dünya görüşünün idealleri için varlığını feda etme duygusu bulunmaktadır. Alp'in sadece cesur olması yeterli değildir. Bu cesaretini halkın faydasına yönelik kullanılmalıdır. Alp halkının refahı ve huzurundan başka bir şey düşünmemelidir.

3. Alp tipinde kahramanlar cesaret ve güç bakımından kendileriyle aynı güç ve cesaretle olan düşmanlarla mücadele ederler. Düşmanlar da birer kahraman özelliği taşırlar. Fakat bu düşmanlarda olumsuz nitelikler görülmektedir. Bu durum alp tipini halk nazarında daha değerli kılmaktadır.

4. Alp tipi belirli bir yaşayış tarzının ürünüdür. Alp tipi avcılık ve hayvancılıkla geçinen bir toplumun bireyidir. O yaman bir akıncıdır. Sürü, av ve akın bu toplumun ideal tipini karakterize eder. Alp tipinde cihangirlik ihtirası bulunur. Yendiği kavimlerin kendisine itaat

etmelerini ister. Bu toplumdaki insanlara da kuvvetleri ölçüsünde değer verilir. Alp'in yetiştirdiği oğlun da babası gibi kahraman olması istenilir. Çocuk kuvvetini ispat etmek zorundadır. Aksi takdirde çocuğa isim verilmez. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren bu şekilde yetiştirilir. Ölmek ya da öldürmek bu topluluğun en önemli düsturudur.

5. Kendine güvenme ve cesaret alp tipinin bariz özelliklerinden biridir. Çarpışmalarda düşmanla tek başına kalsa dahi pes etmez. Kendi kuvveti ve iradesi ile düşmanı yener.

Türk kültüründe deli tipinin ilk örneğini destanlarındaki “alp” in karşılığı olarak görmekte olduğumuzu daha önce belirtmiştik. Türk Destan geleneğinde Alp (Deli tipi) topluma cesaretin simgesi olarak topluma model olarak sunulmuştur (Bars, 2014:347). Türk destanlarında ele alınan alp tipi halkın gücünü temsil etmenin yanı sıra milli ve vatanseverliklerinden asla vazgeçmez, savaştan çekinmez ve düşmanına karşı gözünü daldan budaktan esirgemez

olarak tanımlanmaktadır. Alp'ler ayrıca düşmanlarına karşı korkunç görünüşleriyle de kuvvetli bir şekilde çıkmaktadır (Akyüz,2010:173).Türk Kültüründe alp tiplemesinin ilk örnekleri olarak Oğuz Kağan ve Alp Er Tonga destanlarında rastlanılmaktadır (Köprülü, 2006:373). Halk Edebiyatımızda da alp ve alperen tipi, bu anlamda Köroğlu'nun 777 Delisi, Dede Korkut'un Deli Dumrul, Deli Karçar ve Deli Dünder'ı, Karagöz'ün Tuzsuz Deli Bekir'i ilk akla gelen örneklerdir. Türk devletlerinin kuruluşunda etkili olan Alp savaşçılar İslâmî devir Türk devletlerinde Alp Gaziler (Alperenler) olmuşlardır. Büyük Selçuklu devletini Malazgirt savaşı sonrası Sultan Alp Arslan tarafından Anadolu'nun fethi için görevlendirdiği Oğuz boyları ve bu boylara mensup Alp savaşçılarda alp tiplemesinin devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam öncesi dönemde isim ve şeref ve cesaretin simgesi olarak yayılmış olan alp kelimesinin İslamiyet'ten sonra da devam ettiği görülmektedir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu Sultanı ve emirlerinden bazı Alplerin isimleri şunlardır. Alp Guş, Alp Ağacı, Alp Argu, Selçuk hükümdarı Alp Arslan'dır. Anadolu Selçuklu devletinde ise Nuh Alp, Mahmud Alp

gibi kişiler bu unvanını Ortaçağda da devam ettiğini gösteren örneklerdir (Köprülü, 2006: 355). Bu fetih hareketlerinin sonucunda ve isimlerini sayamadığımız bu alpler sayesinde Anadolu tamamen Türkleştirilmiştir. Siyasi olarak Alp teşkilatı Osmanlı imparatorluğunun kuruluşunda da oldukça etkili olmuştur. Turgut Alp, Konur Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp gibi Alplerin ismini söyleyebiliriz. Bu tipin ilk örnekleri Oğuz Kağan, Alp Er Tonga'dır. Bu tipin, sözlü kültürümüzde eski yaşantının tabii bir sonucu olarak teşekkül ettiğini söyleyebiliriz. Türklerin Asya bozkırlarında çok eski zamanlardan beri geçirdikleri zor hayat şartları, kahramanlık ve cengâverlik ananelerinin Türk hayatında yerleşmesinde büyük etken olmuştur (Köprülü, 2006: 372). Eski Türk dini kahramanlığa özel bir değer vermektedir. Kahramanlığı her erdemin üstün tutmaktadır. Eski Türklerin bu dünya görüşü, öldükten sonraki yaşanlarında da belirlemektedir. Eski Türklerin inanışına göre her şahıs, hayatta düşmanlarına galip geldiği ölçüde öbür dünyada erdemli olmaya aday sayılırdı. Alplerin savaş sonrası elde ettikleri ganimetleri sayesinde edindiği her ganimet, esirler, atlar, vs. gökyüzündeki hayatında

da, onun malı sayılırdı. Dahası öldürdüğü düşmanlarının balbal şeklinde kendisine öbür dünyada hizmet etmek zorunda olduğu fikri vardı. (Esin, 2006: 266). Abdullah Turhal Deliler isimli eserinde Alpleri genel olarak şöyle tasvir etmektedir: “*Eski Orta Asya Türk devletlerinden beri süregelen bir gelenek uyarınca kahramanlar ve cesur savaşçılar, yani alpler, görünüşlerini diğer askerlerden farklı bir biçimde giyinerek ve çeşitli hayvan post veya tüyleriyle süsleyerek farklılaştırırlardı. Alpler için gereken özellik ‘muhkem yürek, bazı kuvveti, iyi bir at, hususi bir libas, yay, iyi bir kılıç, sünü, yâr-i muvafık’ti*” (Turhal, 2011: 40-41). İlk İslami dönemle birlikte alp tipi İslami bir özelliğe kavuşarak alperen tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette ki bu duruma asker ocağının peygamber ocağı sayılması etken olmuştur. Osmanlı döneminde ise durum biraz daha farklıdır. Deli sözcüğü karşımıza askeri bir terminoloji olarak çıkmaktadır. Deliler, Osmanlıda akıncıların kolundan biri idiler. Sadece Türklerden değil, diğer Osmanlı tebaasından da seçiliyordu. Büyük çoğunluğu Türklerden oluşan bu ocağa zamanla Müslüman olan diğer Osmanlı

tebaası olan Boşnak, Sırp ve Hırvatlar da bu ocağa kabul edilmiştir.

Deliler, her birine ‘bayrak’ denilen elli altmış kişilik ocaklara ayrılırlardı. Birkaç bayrak birleştirilerek bir delibaşının emrine verilirdi. Delibaşların emrinde gönüllü ağası, bölük ağası unvanlarını taşıyan daha küçük rütbeli deli zâbitleri bulunmaktaydı. Deli askeri olmak isteyen bir genç ilk önce ‘zobu’ adıyla ocak ağalarının birinin yanına verilip yetiştirilir, burada ocağın usul ve kaidelerini öğrenirdi. Kendini ispatladıktan sonra din ve devlete hizmet edeceğine, hiçbir kavgadan geri dönmeyeceğine dair söz vererek yemin ederdi. Daha sonra tören kısmına geçilir başına deli kalpağı giydirilir ve ‘ağa çırağı’ olarak deftere kaydedilirdi. Vakti geldiğinde de sırayla ağalığa geçer, hatta delibaşı bile olurdu. Etmış olduğu yemini bozan, ocak kurallarına aykırı hareket eden deli, başından kalpağı alınıp keçe külâh giydirilir teşhir edildikten sonra ocaktan kovulurdu” (Özcan, 1994: 133). İbn Kemâl’ Deliler hakkında şunları söylemektedir: “*Sefere ordunun önünde giderler, savaş sırasında gözlerini budaktan*

sakinmayarak düşman saflarını yarar, taburlarını deler, canlı esirler alarak onlardan düşman hakkında bilgi edinilmesini sağlarlardı.” (Özcan 1994: 132-133). Bu ocağın XVII. yy. da bozulduğu, pek çok Celali isyanında başı çektiği, halka zulm ettiği bu yüzden öldürülmelerinin câiz olduğu yolunda ferman çıkartılmıştır (Özcan, 1994: 133- 134).

Fransız kökenli hem mühendis hem de asker olan Alain Manesson Mallet, Les Travaux de Mars our Art de la Guarre adlı eserinde, bu askerlerin adının nereden geldiğini şu şekilde açıklamaktadır. Bu ocağa mensup askerler öylesine cesurdurlar ki bir tarafın hizmetinde görevlendirildikten sonra, onları vazgeçirebilecek hiçbir ceza korkusu olmadığından dolayı Türkler onlara Deli adını vermişlerdir. Bu ad, Türklerin dillerinde "gözü pek" anlamına gelmektedir demektedir. Yine Bizans tarihçi Khalkokondyles eserinde Delilerden şu şekilde bahsetmektedir. *“Öyle görünüyor ki doğa onlara herkesin üstünde bir güç ve vücut kuvvetini ve onların gücünü denemek isteyenlerin gücünü aşan düzeyde, rastlanmayan nitelikte bir kılıç kullanma ve savaşıma becerisi vermiştir”* demektedir. 1672 de Fransız elçisinin

maiyetinde İstanbul 'a gelen Antoine Galland yayımlanan günlüklerinde deli adının nereden geldiği konusuna değinerek şunları aktarmaktadır. Deli sözü Türk dilinde mecnun manasına gelir, fakat bu adamların mecnun oldukları ve akıllarını kaybettikleri manası çıkarılmamalıdır. Bu, kendilerini tehlikeye atmak hususunda gösterdikleri azim ve inattan kaynaklanmaktadır (Altındal, 2007:65).

II. BÖLÜM

DELİLER OCAĞININ ORTAYA ÇIKIŞLARI VE OCAĞA GİRMEK İÇİN ARANAN ŞARTLAR

Deli süvarileri Osmanlı fetihlerinin en yoğun devam ettiği bölge olan Rumeli'deki sınır boylarında ortaya çıkmışlardır. Tarih sahnesine ne zaman çıktıkları konusunda kesin bir tarih yoktur. Tarihi kayıtlara göre bu askerler XV. yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlandı ve XVI. yüzyıldan itibaren belirli bir düzene kavuşturularak geliştiler (Mehmet Neşri, 1995:668). Bazı eski kaynaklarda kendilerine Deliler denilen bu kanatlı askerlerin 1444 Varna ve 1448 Kosova muharebelerinde (Sertoğlu,1996:200) Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde savaştıkları yazmaktadır (Mehmet Neşri, 1995:667). Rumeli'de, Semendire ve Bosna gibi önemli merkezlerde kurulan Deli Askeri Teşkilatı, sancakbeyleri veya beylerbeylerinin himayesinde onların emri altına alınmışlardı. Deliler önceleri birer bölük halinde, doğrudan beylerin çevresindeki muhafız birlikleriyle sonraları sayıları arttırılarak korkunç bir savaş unsuru haline getirildiler. XVI. yüzyıldan itibaren

Rumeli ve kuzey sınır bölgelerinde ve akıncılardan ve diğer mevcut sistemlerden farklı, yeni bir askeri alt sınıfın ortaya çıkmasıyla oluşmuştur. Mevcut tarihi kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Rumeli Beylerbeyleri veya sancakbeylerinin emrindeki özel bir askeri birlik olan Delilere mensup olmak büyük önem taşıyordu. Bu askeri birlikler tipik Osmanlı askeri geleneği çerçevesinde ocak halinde örgütlenmişti. Herkesin gelişmiş kabul edilmediği bu ocağa dâhil olmak için bazı şartların yerine getirilmesi gerekti. Deliler Ocağına katılmak isteyen kişiden iki temel özelliği yerine getirmesi beklenmekteydi. Öncelikli olarak gösterişli bir fiziki yapıya sahip olması ve cesareti, bu cesaretini de savaşlarda göstermesi gerekmekteydi. Deliler, iri cüsseleri kuvvetli fizikleri ve büyük bıyıkları ile gururlu bir görünüme sahiptiler (Mallet, 1684:560). Bu güçlü görünümünün yanı sıra silah kullanmadaki ustalıklarını ve cesaretlerini kanıtlamak için düşmanla savaşmaları gerekmekteydi. Bu savaşlarda da yaklaşık olarak 10 düşman süvarisini öldürerek zafer kazanmaları gerekiyordu (Tacan,1936:21).

A. Deli Ocağındaki İnanç ve Kartal Motifinin Önemi

Yeniçeri Ocağı kendilerine Hacı Bektaş'ı pir bilip el almış ona mensup olduklarını kabul etmişse Delilerde kendilerine Hz. Ömer'i pîr olarak kabul etmişlerdir. Çünkü Deliler cesareti ve savaşçılığını kendilerine benzettikleri Hz. Ömer'e bağlıydılar. Bu sebepten ötürüdür ki *“Kalpaklarımız Emirü'l mü'minün Hz. Ömer'in çizmesinin komcuğudur, ocağımız müşarünileyh efendimize mensuptur”* cümlesini bir dua gibi dillerine dolayarak tekrarlamaktadırlar. Hz. Ömer'i kendilerine pîr olarak kabul etmiş olan Delilerdeki esas inanç başa yazılanın mutlaka olacağıydı (Uzunçarşılı,1943:173). Kaderlerinde ne varsa onun gerçekleşeceğine inanarak hareket etmekteydiler. Bundan dolayıdır ki Deliler hiçbir tehlikeden kaçınmazlardı. Yaşantılarını bu düstur üzerine kurmuşlardı.1526 Mohaç Meydan Muharebesi'nde Türk'lere esir düşen Bartholomaeus Georgievic, XVI. yüzyılda kaleme aldığı bir yazısında "cihaziler"(gaziler) diye adlandırdığı Osmanlı atlılarının çok meşhur bir atasözleri olduğunu şu sözlerle " lazılan gelur bassına"(yazılan gelir başına) ifade etmektedir (Aksulu,1998: 56).

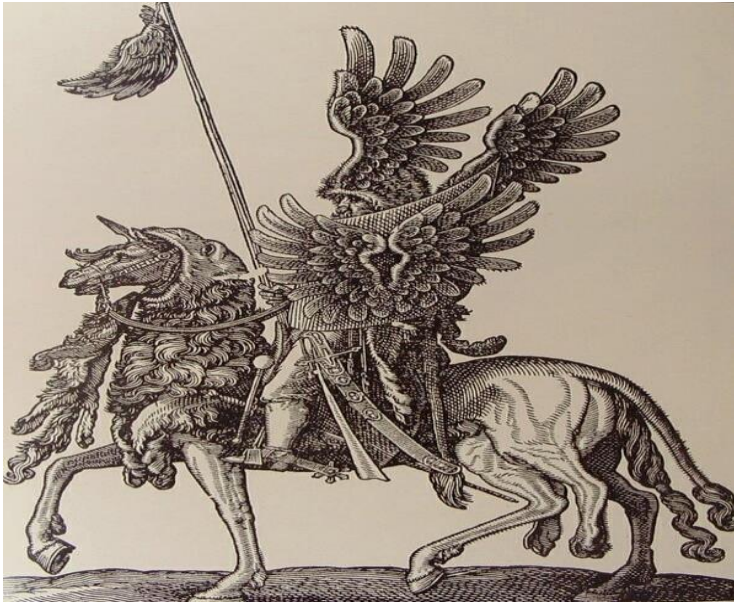
Delilerin düşman üzerine hiç tereddüt etmeden atılmalarının altında yatan ana düşünce, kaderlerinin önceden belirlenmiş olduğuna duydukları sonsuz inançtan kaynaklanmaktaydı.

Deliler Ocağında Kartal Motifi oldukça önemliydi. Osmanlı askerlerinin ve tarihçilerin kartal'a bu kadar önem vermesi, kartalın çok eski dönemlerden beri Türkler için taşıdığı önemden kaynaklanıyor. Kartal, Türkler İslam dinini kabul etmeden çok önce Türk inanç sisteminde ve mitolojisinde en önemli hayvanlardan biriydi. Kartal ölümsüz yaşamın simgesi olarak benimsenen göğün gücünü yansıtmaktadır (Belli, 1981:73). Mitolojide kartalın kutsal bir nitelik kazanarak tanrı ya da tanrıçayı sembolize ettiği bilinmektedir (Riemschneider, 1954:57). Kartal aşılmaz engelleri aşan, keskin gözlü ve yırtıcı yeteneklere sahiptir (Yıldırım,1989:24). Kartal Urartularda Urartu Ordusunun vurucu gücünü oluşturan askerlere ve krala yol gösterircesine aynı yöne uçar durumda tasvir edilmiş olması, hem krala hem de ordusuna güç kazandırmaktadır. Ayrıca dini ve koruyucu özelliğinin olduğu da düşünülmektedir. Bu şekilde inanıldığı için

Urartu Kralı Menua atına Aşibi(kartal) ismini vermiştir (Götze, 1957:141). Şaman inancına göre göğe yükselen şaman kartal biçimine girerdi. Kartal aynı zamanda önemli bir türeme simgesi, kendisinden türenen bir ataydı. Avrupa Hun İmparatorluğu zamanında Büyük Hakan Atilla'nın Hunlar için kartal en yüce gök tanrısıydı. Göktürk ve Uygur devletlerinde kartal hakanların sembolü, koruyucu ruhun ve adaletin simgesiydi; güneşi, güç ve kudreti ifade ediyordu (Özcan, 1994:133). Oğuzlar için kutsal olan kartal Avrupa Hun ve Selçuklu bayraklarında yer alıyordu. Eski Orta Asya Türk devletlerinden beri süregelen bir gelenek uyarınca kahramanlar ve cesur savaşçılar, yani Alpler, görünüşlerini diğer Alplerden farklı bir biçimde giyinerek ve çeşitli hayvan post veya tüyleri ile süsleyerek farklılaştırırlardı. Türk askeri kültüründe oldukça önemli yere sahip bu anlayış, nesilden nesile aktarılarak Osmanlı zamanında da çeşitli biçimlerde kendini simgesel olarak ortaya koymuştur.

<http://ahmetdursun374.blogcu.com/cift-tek-basli-kartal-turklerde-ne-anlamagelir/4363121>

<https://osmanlidevleti1299.tr.gg/osmali-deliler-suvarisi.htm>

<https://osmanli-devleti1299.tr.gg/osmanli-deliler-suvarisi.htm>

Der fone Güra fufmaniden
hii vrigion af den fan den
i Ruyet fufman ifial fuyid.

B. Delilerin Kıyafetleri Ve Kullanmış Oldukları Silahlar

Osmanlı Askeri Ocağındaki askerlerin en ayırt edici özelliği farklı ve süslü kıyafetleri idi. Deli Ocağının kıyafetini XV.-XVII. ve XVII.-XIX. yüzyıl arası olarak iki dönem olarak incelemek gerekmektedir. Delilerin görünüşleri ile ilgili saç, sakal, bıyık gibi özellikleri konularında minyatür ve gravürlerde yeterince bilgi verilmektedir (Galland, 1987:118). Delilerin tek tip kıyafetleri olmadığı için dış görünüşleri de tek bir tipten oluşmamaktaydı demektir. Fransız elçisinin maiyetiyle 1672 senesinde geldiği İstanbul da bizzat gören Galland'ın tasvirine göre sadrazamın alayındaki Delilerin kıyafetleri oldukça temiz ve çok renkliydi. Yeşil saten veya sarı saten ceketlerinin üzerine gene aynı renkte satenden başka bir ceket giyerlerdi. Bu kıyafetler üstüne de büyük çoğunluğu bir kaplan derisi örtmüş olup bir kısmı bunu eşarp halinde, diğer kısmında göğüslerinin üzerine bağlı bir kaftan şeklinde sararlardı. Bazılarının önden ve arkadan yükseltilmiş olan, sağ ve solu sivrileşen kırmızı külahları vardı ve bazılarında bu külahlar sade, bazılarında yeşildi. Bazıları bu külahların

üzerinde birer sorguç taşıyordu ki buda bu garip kıyafete ayrı bir hava ve cazibe katıyordu (Mahmud Şevket Paşa, 1325:66). Ayaklarına ise ucu sivri, yüksek topuklu, genelde sarı renkli deri çizme ve ya ayakkabı giyerlerdi bu çizme veya ayakkabının arkasında oldukça uzun"serhatlık" denilen mahmuz bulunurdu. Bu mahmuzlar oldukça ilgi çekicidir. Bir ayak uzunluğundaki bu mahmuzları atlarını harekete geçirmek için kullanıyorlardı (Mallet, 1684:561). Deliler sırtlarına büyükçe bir kartalın kanatları şekline sokulmuş iki tane kartal kanadı takarlardı. Bu kanatlar koltuk altlarından geçirilen sağlam bir kemerle sırtlarına bağlanırdı. Fransız Galland 1672 yılında tanık olduğu bir geçit töreninde sadrazamın alayındaki iki delinin sırtlarında iki büyük kanat taşıdıklarını yazmaktadır. Evliya Çelebi de sırtlarında kanatlar olan bazı atlıları şöyle tasvir ediyor: *... oldukça maharetli ve şeci askerlerdi. Başlarında taçları samur ve kaplan postundan kalpak taç koyup arkalarında bebr, kurt ayı postları vardır. Koltukları altlarından karkuş kanatları bağlıdır, ellerinde kurt derisi sarılı olup nicesinin alet ve silah levazımı kendisini garip ve acayip şekle koyar* (Koçu, 1964:258).

Deliler Ocağının kullandıkları silahlar akıncıların kullanmış oldukları silahlar ile aynıydı. Kılıç, pala, mızrak, kostaniçe, balta, bozdoğan, şeşper, gürz ve savaş çekici en çok kullandıkları savaş silahlarıydı (Eralp,1993:35). Gravür ve minyatürde Delilerin silahlarını kullandıkları ve gururla taşıdıkları görülmektedir (Bosnavi, 1979:78). Delilerin en önemli silahlarından biri de mızrak ve kostaniçe tarzı silahlardı (Eralp,1964: 54). Bunlar mızrak ucu sivri demirden yapılmış tahta saplı, iki ila beş metre uzunluğunda olan silahlardı. Farklı kaynaklarda Delilerin kullandıkları mızrakların diğer Osmanlı Süvarilerinin ve Avrupa Süvarileri'nin kullandığı mızraklardan daha uzun olduğu belirtilmektedir (Eralp,1964: 123). Ayrıca Delilerin mızraklarının ucunda kartal tüyleri olduğunu, mızraklarını yaygın olarak kullanıldığı gibi tek elle değil iki elleriyle kullandıklarını ve bunu düşmana doğrulturken kendi yüz hizalarında düz biçimde ileri doğru tuttuklarından da bahsedilmektedir (Beştav, 1963: 95). Delilerin kullandığı mızrağın diğer Osmanlı savaşçılarının kullandığından daha uzun olması, onlara büyük avantaj sağlıyordu. Öte yandan çok nadir de olsa

Delilerin bazılarının ateşli silah olarak tabanca taşıdığı da kaynaklarda belirtilmektedir. Deliler asla savunma maksatlı olarak zırh kullanmazlardı. Onlara göre kaderde ne varsa sadece o yaşanır ve ölüm sadece Allah yazdıysa vardı. Kalkan olarak geniş, tekne kalkan kullanırlardı. Bunları sol taraflarında bir şal gibi taşırlardı (Bassano,1963:95). 24 Kalkanları da oldukça süslüydü. Kimileri kalkan üzerine kartal pençesi, kanadı çizirdi. Kimileri tekli veya çiftli kartal kanadı biçimine soktukları tüyleri takar kimileri de hem kanat hem çizim yaparlardı (Mahmud Şevket Paşa, 1325:71).

XVII. yüzyıl sonlarına doğru Delilerin kıyafetlerinde ciddi anlamda bir değişiklik yapılmıştır (Koçu,1964:258). Kıyafet düzenlemesine gidilerek o günün şartlarına göre uyarlanarak tek tip olmuştur. Yani deli kıyafeti eskisine göre daha sadeleştirilmiş, daha az gösterişli hale getirilmiştir (Mahmud Şevket Paşa, 1325:66). Yeni kıyafet düzenlemesine göre Deliler başlarına deli kalpağı denen üst tarafı siyah çuhadan, aşağısı kuzu derisinden olan uzun bir kalpak giyerlerdi. Sırtlarında da dar kollu bir salta, bacaklarına dar şalvar ve ayaklarına mahmuzsuz

kırmızı çizme giyerlerdi. Kullandıkları silahlar da zamana uygun olarak değişikliğe uğramıştı (Celaloğlu, 1937:36). Bellerindeki kuşaağa bir çift tabanca sokan Deliler, kılıç taşımaya devam etmekle birlikte ek olarak tüfek ve uzunca bir mızrak taşırlandı. Tüfeklerini at üstünde oldukları zaman, dipçığı yukarı gelecek şekilde sırtlarına asarlardı. Serhat kullarından olan Deliler için muharebe alanında başarılı olmalarının en önemli unsuru atlarıydı. Tarihi kaynaklara göre, çok kuvvetli atları seçerlerdi (Pakalın, 1946: 422). Bu tür atları seçmelerindeki en büyük etken düşman topraklarına girdiklerinde hızla girip çıkmaları gerekmekteydi (Tacan, 1936:33). Delilerin kullandığı atlar kısa ve yağlı baldırlı atlardı (Mallet, 1684:560). Delilerin kendi kıyafetlerinde kullandıkları abartılı süsler aynen atlarında da uygulanmıştı. Atlarını kartal tüyleri ve çeşitli hayvan postlarıyla süsleyen Deliler, bazen atlarına tüm bir aslan postu geçirirlerdi. At üzerine örtülen bu postta atın kafası aslanın ağzından çıkartılırdı. XVI. yüzyılda bizzat İstanbul'da bulunan ve gördüklerini çizen Lorcuk 'un 1576 tarihli gravürü bu konuda bize yeterince bilgi vermektedir. Bunun yanı sıra atın boynuna daha küçük

boyuttaki çeşitli kürklü hayvanlar da asılırdı. Şunu da söylemek gerekir ki tarihin değişik zaman dilimlerinde dünyanın değişik yerlerinde savaşçıların kıyafetlerinde hayvan postu ve ya tüy kullanmalarının birçok sebepleri vardı. Temel sebep, bunların iklim şartlarına karşı savaşçıyı soğuktan korumak için kullanılmasıdır. Bir diğer sebep dini veya askeri bir tören amacıyla kullanılmalarıdır. Ayrıca bir sebep de bazı inanç sistemlerinde görülen kıyafetinde kullanıldığı tüy ve kürkle o hayvanın kılığına girerek onun bazı özelliklerini alabileceği ve onun gibi hızlı ve güçlü olabileceği inancıdır. Bu tür giyimleri seçmelerinin sebebi korkunç bir görüntüyle ve özellikle düşmanı ilk görüşte şaşırtmak ve kolayca yenmek içindir (Uzunçarşılı, 1988:573).

https://www.youtube.com/watch?v=pUAj_wSf1ao

https://www.youtube.com/watch?v=pUAj_wSf1ao

https://www.youtube.com/watch?v=pUAj_wSf1ao

https://www.youtube.com/watch?v=pUAj_wSf1ao

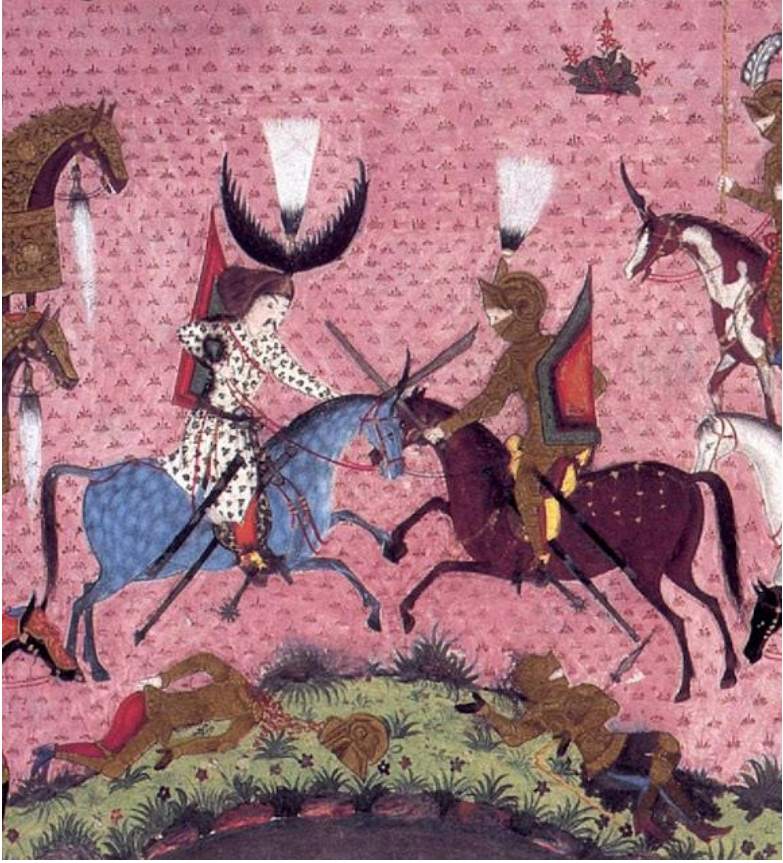

https://www.youtube.com/watch?v=pUAj_wSflao

<http://www.milliyet.com.tr/-magazin-1528574/>

https://www.youtube.com/watch?v=pUAj_wSf1ao

C. Delilerin Barışta ve Savaşta Görevler

Taşrada bulunan Delilerin barış zamanındaki en önemli görevleri, emri altında buldukları vezirlerin önünde yaya olarak onlara eşlik ederek, yolları açmak ve olası bir suikasta karşı korumaktı (Rycaut,1672:280). Sadrazamın özel Deli koruma hizmetinde bulunan delilerin bir kısmı sadrazam sarayında, bir kısmı ise dairesinde hizmet ederdi Yeniçeriler ve diğer askerlerin Padişah ve Sadrazamlara karşı yapmış oldukları isyanlara karışmayarak sadrazamların en güvendikleri askerler olmuşlardır (Rycaut,1672:280). Bu askerlerin sayısını bazı kaynaklar çoğunluğunu delilerin oluşturduğu 3000 kişi olarak yazmaktadır. Ancak Osmanlı padişahlarının özel muhafızları arasında delilerin de bulunduğu başka kaynaklarla doğrulanmamaktadır.

Delilerin sefer zamanlarında da bu muhafızlık görevleri aynen devam etmekteydi. Delilerin, emri altında buldukları beylerbeyi veya sınır beylerinden aldıkları belirli ücretleri vardı. Bu ücret veziriazamın maiyetindeki deliler için XVII. yüzyıl ortalarında günde 1-12 akçe arasındaydı (Rycaut, 1672: 202). XVII. yüzyıl sonlarında ise sadece savaş zamanlarında ücret aldıkları,

hatta bunun nakdi değil aynı olduğu anlaşılmaktadır (Rycaut,1672:109). Kale muhafazasında bulunan delilere ise 1768 yılında 40'ar kuruş bahşış verildiği görülmektedir (TSMA, nr. D 6735). Galland, Veziriazam Fazıl Ahmed Paşa maiyetinde özel koruma hizmetindeki delilerin ayda 3 kuruş aldıklarını, ayrıca kendilerine günde 100 dirhem et ve pirinç, 25 dirhem tereyağı ve dört ekmek ile yılda bir defa üst elbisesi (ceket) verildiğini yazmaktadır.

Savaş dönemlerinde asıl görevleri çok daha önemliydi. Deli süvarileri eyalet askerleri grubundaydı. Ordu muharebe meydanında düzenini aldığı vakit, deli süvarileri Rumeli beylerbeyi komutasında olan Bosna ve Semendire Sancakbeyleriyle birlikte harp düzeni alırlardı (Hamid, Muhsin, 1930:517). Serhat kullarından olan Deliler, sınırlardaki düşman saldırılarını önleyerek karşı akınlar düzenlerlerdi. Bu görevlerinden dolayı Deliler, bazen kendileri gibi hafif süvari olan akıncılarla karıştırılmıştır (Hamid, Muhsin, 1930:517). Hatta bazı kaynaklarda süvari birliklerle aynıymış gibi aktarılmaktadır. Aralarındaki pek çok benzerliğe rağmen, deliler ve akıncılar farklı ocaklar halinde teşkil edilmiştir.

Akıncılar akıncı beyi idaresi altındayken Deliler beylerbeyi veya sancakbeylerinin emri altındaydılar. Tek önemli fark buydu. Bir diğer önemli farkları ise kıyafet konusunda akıncıların daha az gösterişli kıyafetler ve kanat, post, kürk vs gibi unsurları daha az kullanmalarındı. Bu tarz kıyafetler konusunda Delilerle boy ölçülebilecek savaşçıya sadece Osmanlı ve Türk tarihinde değil, dünya tarihinde de rastlayamayız.

Delilerin ilk olarak kaynaklardaki varlığına 1444 senesinde II. Murat'ın Varna'da Macar Krallığı liderliğinde yapmış olduğu meydan muharebesini anlatan bir kaynaktan rastlanmıştır. Vatikan kütüphanesinde *Imperatorum Turcarum Historiae* (1373-1512) adıyla kayda geçirilen ve XVI. yüzyılda yazılmış Yunanca el yazması bu eserde Varna Savaşı anlatılırken Delilerden bahsedilmiştir.

Yine Sultan II. Murat döneminin önemli meydan muharebelerinden olan 1448 İkinci Kosova Meydan Muharebesi'nde de Delilerin katıldığından bahsedilir (Sertoğlu,1966:10). Neşri II. Kosova Savaşında Delileri

şu şekilde tasvir etmektedir. “.....Sonra Anadolu şahinleri ve gerçek Rumeli yiğitlerinin kalkanları teknelere döndü, kılıçları yarmalara, gönderleri söğenlere benzerdi. Bellerindeki Seyyid Gazi kuşakları değirmen taşlarına döndü; mahmuz çıkırığı da çarkları idi. Kartallıların başlarına devlet konacağına hümayi adları dal olmuştu. Deri takkeli Delilerin atlarının boyunlarında öten ziller, dürtüştükleri kâfirlerin iniltileri ve figanları idi. Bu garip tarz ve acayip tavırla kâfirlere köpeksiz koyuna kurd girer gibi koyuldular... Dünya depreme tutuldu, Kaf Dağı yerinden oynadı, gökler yer üstüne yığıldı sandılar, gaziler kâfirleri öyle kırdılar ki...” (Mehmet Neşri,1995:669)

Delilerin son kahramanlıklarını, ocaklarının kaldırılmasından kısa süre önce 1828 gerçekleşen Osmanlı Rus Savaşı'nda görmekteyiz. Bu savaşta son bir kez XV. ve XVI. yüzyıldaki ataları gibi savaşan Deliler, muazzam bir cesaret ve muharebe becerisi göstererek nasıl kudretli askerler olduklarını son kez göstermişlerdir (Turhal, 2011:53).

Osmanlı'nın misafiri olarak İstanbul'da bulunan İngiliz deniz subayı Adolphus Slade bu savaşa tanıklık etmiş ve anılarında bu savaş esnasında Delilerin gösterdikleri kahramanlıklara geniş bir biçimde yer vermiştir. Bu savaşta dağınık biçimde geri çekilen Türk birliklerinin üzerine Rusların süvarileriyle saldırdıkları anda bir sürprizle karşılaştıklarını anlatmaktadır. *“Evdeki hesap çarşıya uymadı, Türklerin ünlü deli süvarileri öylesine bir hışımla atıldılar ki Rus süvarileri hayatlarında bu kadar hızlı at sürmemişlerdir. Deli süvarileri bununla da yetinmeyip kale nizamına girmiş Rus piyade kitaları üzerine at sürdüler, piyadeyi kılıçtan geçirdikleri gibi, iki Rus topunu da ganimet aldılar”* (Slade, 1931:235).

Diğer bir muharebede Delilerin beklemeye tahammül edemeyerek savunmada bekleyen kendilerinden üstün Rus kuvvetleri üzerine "Allah Allah" nidalarıyla saldırmaları ve Rusların düzenini bozmaları anlatılır. Slade burada iki ordu arasında bir kıyaslama yaparak dönem Avrupa'da efsane olan Rus piyadelerine, Osmanlı Askeri Teşkilatında yer alan Delilerin, Rus

piyadelerine üst üste darbe indirdiğini belirtmiştir. (Slade, 1931:241). Ayrıca bu kadar engebeli bir alanda ve atların koşuşuna müsait olmayan bir arazide Delilerin nasıl süratle hücumla geçtiklerine inanmamıştır. Slade, muharebeler sonrasında konuşma fırsatı bulduğu Rus subaylarının Deli süvarilerinden "muhteşem cengâverler" olarak bahsettiklerini de anılarında yazmaktadır. Yine Slade anılarında Deliler den şu şekilde bahsetmektedir. *“Deliler ellerindeki mızrakları havaya atıp tekrar tutarak atlarını dörtnala sürüyorlar ve Yörük atları üzerinde uçuşan kuş sürüleri gibi ovaya akıyorlardı. Doludizgin at süren bu gözü pek insanların bazen kalpakları kafalarından uçuyor, cepkenlerinin geniş yelleri yapraklanıyor, yağız atlarının kuyrukları rüzgârda dalgalanıyor ve ölüme göz kırpmadan at sürüyorlardı. Derken birden mızraklar şiddetle birbirine çarpıyor, ölüyor ve öldürüyorlardı.”*. O sıralarda müşavir olarak İstanbul'da bulunan İngiliz Sir Adolphus Slade'in gözlemlerine göre Ruslarla spor yapar gibi çarpışan deliler onların düzenli piyade kitalarını parçalamışlardır. Varna ile Şumnu arasındaki Külefçe Boğazı'nda eğitimli atlarına tam hâkim olan deli süvarilerinin engebeli

arazide gösterdikleri başarılarına hayran kalan Slade, bunun tam bir silahşorluk olduğunu ifade etmektedir. Rus subaylarından naklen deli süvarilerinin Şumnu'da ovaya çıkışlarının çok kahramanca ve şövalyelik dönemlerini andıran bir manzara olduğunu söyleyen Slade, delilerin şehirden ellerindeki mızraklarını havaya atıp tekrar tutarak zırhlı atları üzerinde uçan kuş sürüleri gibi çıkıp ovaya yayıldıklarını, bu hücumları sırasında aşırı süratlerinden dolayı bazen başlarındaki yüksek ve tüylü kalpaklarının havaya fırladığını, geniş yenleriyle güzel atlarının kuyruklarının rüzgârda uçtuğunu, her bir delinin mızrağıyla bir veya birkaç düşman öldürdüğünü belirtmektedir. Genellikle vur kaç savaşı yapan delilerin bir anda durup yıldırım gibi bir çark hareketiyle atlarının boynuna sarılarak geri çekildiklerini ve aynı hızla dağıldıklarını söyleyen Slade, bunun Rus toplarının ateşinden kurtulmak için yaptığını, gerçekten Rus mermilerinin bunlara nadiren zarar verdiğini ilave etmektedir.

Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'nın emrindeki deli süvarilerinin şehir meydanında cirit oynar gibi Rus tabyalarının etrafında dolaştıklarını, piştovlarını

boşalttıklarını, Rus siperlerine kadar ilerleyerek buradaki Rus süvarilerine laf atıp onları kızdırarak meydana çağırdıklarını da nakleden Slade, delilerden birinin esir düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalan sadrazamı nasıl kurtardığını hayranlıkla anlatmaktadır (Slade , 1931: 103).

III. BÖLÜM

CELALİ İSYANLARI

Osmanlı imparatorluğunun hüküm sürdüğü yıllarda devlete ve yönetime karşı birçok isyan çıktığı bilinmektedir. Bu isyanların siyasi, dini, etnik, ekonomik olmak üzere birçok boyutu vardır. Bu isyanlar içerisinde en geniş bölgeye yayılması ve etkisi itibarıyla en etkili Celali İsyanlarıdır. Celali İsyanları adı verilen bu isyanlar Osmanlı devletinde Yavuz Sultan Selim döneminde Celal adındaki bir şahsın ayaklanmasıyla başlamış ve IV Mehmed Han dönemine kadar devam eden isyanlara verilen isimdir. Osmanlı Devletine karşı siyasi, dini, etnik, ekonomik nedenlerden dolayı yapılmıştır.

Celali İsyanlarının diğer isyanlardan farkı isyan edenlerin ağır vergiler altında ezilmesidir. Ancak daha sonraki dönemlerde isyan eden gruplar içinden çıkan Celali bölüklerin halka zulüm yaparak halkı zorla topraklarından etmesidir. Halka yapılan bu zulüm ve muamele Celali İsyanlarının hem nedeni hem de sonucu olmuştur. Geniş kitlelerinde katıldığı bu isyanın bir başka özelliği de sivil ve resmi itaatsizlik örneği olmasıdır.

Başlangıçta bu isyana geniş halk kitleleri katılırken daha sonra devletin idari işlerinde görev alan kişilerde katılmıştır.

XVI. yüzyıldan başlayıp XVII. yüzyıla kadar süren bu isyanlara her kesimden katılım olmuş, köylerini terk etmek zorunda bırakılan çift bozanların oluşturduğu leventler ve sekbanlar, bazı hükümet görevlileri, kapı kulu süvarileri, medrese öğrencileri, yeniçeriler, tımarlı sipahiler ve diğer asker taifesi katılmıştır. Yüz binlerce insan bir araya gelerek Osmanlının devlet düzenine başkaldırarak sosyal düzeninin yıkılmasında etkin rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun ilerlemesi XVI. yüzyılın ortalarında durmuş ve hemen akabinde de devlet nizamı bozulmaya başlamıştır. XVII. yüzyılın büyük Celâli isyanlarını başlamasında en büyük etken şüphesiz ki XVI. yüzyılda Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu içtimai ve iktisadi durumdur.

Osmanlı Devleti döneminde Anadolu 16. yüzyıl ve 17. yüzyılda, nüfus yapısını bile önemli ölçüde değiştiren Celali Ayaklanmaları'na sahne olmuştur. Celali Ayaklanmaları, vergilerin yükü altında ezilenler, toprakları ellerinden alınmış eski sipahiler, topraksız

köylüler, geçim sıkıntısı çekenler v.b. grupların çıkardıkları Anadolu'daki en büyük isyan hareketlerindedir.

16. ve 17. yüzyıllarda Anadolu halkının tepkisinin genel adı olarak kabul edilen “Celali Ayaklanmalarının önemli nedenlerinin başında isyancı liderlerden daha önce devlet tarafından tanınan mali imtiyazlarının geri alınması ve köylülerin bazı yöneticilerin baskıcı sömürülerine tepkileri gelmektedir. 17. yüzyılda yaşanan ekonomik kriz Osmanlı Devleti'nin ekonomisini derinden etkilemiştir. Bu süreçte kendi çıkarlarını ön plana çıkaran bir takım kişiler ve gruplar ortaya çıkmıştır.

A.Celali Ayaklanmalarının Başlıca Nedenleri

Mezhep çatışmaları, merkezi yönetim ile Anadolu'daki Türkmenler arasında yaşanan sorunlar, İran'ın dış politikası, tımar sahiplerinin tımarlarının ellerinden alınması, sürekli artan vergi yükü ve sömürüdür (Avcıoğlu, 1987:58-65). Bu dönemdeki ayaklanmaların başlangıcı olarak Şah Kulu

Ayaklanması'nı (1509-1510) kabul edebiliriz. Tımarları kendilerinden alınarak haksızca başkalarına verilen ve içlerinde çoğunluğunun Teke İli'nden (Antalya) olanların oluşturduğu sipahiler ve bölgedeki Türkmenler mezhep çatışmalarının etkisiyle Şah Kulu Ayaklanması'nı çıkarmışlardır. 1517 yılında Şeyh Celâl Ayaklanması'nda Şeyh Celal yoksul insanların, topraksız köylülerin, ağır vergiler altında ezilenlerin hayatını düzeltmek, onlara mutluluk getirmek için yaklaşık 20 bin kişiyi toplamıştır. Bu ayaklanmaya katılanlara Osmanlı yöneticileri tarafından "Celâli" adı verilmiş ve bu tarihten sonra da Osmanlılar, bu terimi ayaklanmalar ne türden olursa olsun bütün ayaklanmalar için kullanmışlardır.

Kanuni Sultan Süleyman tahta geçtikten sonra Osmanlı Devleti'nin mali bunalıma engel olmak için hazine gelirini arttırmaya yönelik hareketleri ülke çapında halkın tepkisine neden olmuştu. Bu tepkinin nedeni ise hem tımarlı sipahilerin hem de çiftçilerin arazi yazım sonuçlarından etkilenecek olmalarıydı. İl yazıcılarının sipahilerin beratlarında kayıtlı yerlerden "ifrazlar" bularak hazineye geri alacakları tarlaların

dönümlerini fazla göstererek de çiftçilerin vergi yükünü ağırlaştıracakları söylentileri halkın hoşnutsuzluğunu arttırmıştı. Bu hoşnutsuzluk aniden 1525-1527 yılları arasında geniş isyanların çıkmasına yol açtı. Ayaklanma İlyazıcı Kadı Muslihiddin'in arazi vergilerini arttırmasına karşı yapılan itirazlarda, cezalandırmaya gidildi. Bozok Türkmen ileri gelenlerine "sakallarını kestirmek" gibi Türkmenler tarafından kendilerine hakaret olarak nitelendirilen cezalar verildi. Bu cezaların verilmesi sonucu isyanlar başladı. Olaylar kısa zamanda Sivas, Yeşilırmak çevresi, Maraş, Adana, Tarsus ve İçel bölgelerine yayılmıştır (Akdağ, 1999:119).

Celali Ayaklanmaları'nı dönemin tarihçisi Peçevi “*Dinin koruyucusu saadetli padişah, muzaffer İslam askeri ile bir süre kâfir ülkelerini talan ve yakıp yıkma işleriyle uğraşırken Bozok Türkmenleri'nden adları geçen eşkiya ayaklanıp önce o bölgede görevli olan Muslihüddin adındaki kadıyı, bunun kâtibi Mehmet'i ve Hersekzade Ahmet Paşa'nın oğlu Sancakbeyi Mustafa Bey'i öldürdüler. Sivas Vilayeti'ne saldırarak, reyanın mal ve yiyeceğini yağmaya ve yakıp yıkmaya başladılar*” şeklinde açıklarken ayaklanmanın nedenini Ali Efendi

ise: “*Adı geçen Sülün'ün tasarrufunda olan mezraya iki yüz akçe vergi yazarlar. Her ne kadar o bu paradan yüz akçesinin bağışlanmasını ve yalnız ve yalnız yüzünün alınmasını rica ederse de dinlemezler. Sülünoğlu ise isteğinde direnir. En sonunda öfkelenen görevliler, Sülünoğlu'nun adamlarından birini saklayıp uzun sakalını keserler ve işkence ederler. Rica ve yakarmaları kabul olunmadığından gayri böyle bir ihanete de uğrarlar. İşte bu yüzden ayaklanıp kendilerine bağlanıp katılmayanları öldürürler ve mallarını yağma ederler*” şeklinde anlatmaktadır (Baykal, 1999:122-123). Ayaklanmalar daha sonra birbirini takip etti. Çukurova Bölgesi’nde Domuzoğlan, Bağçe Bey ve Mustafa oğlu Veli Halife ayrı ayrı isyanlar çıkarmışlarsa da bunlardan en önemlisi Kalender Çelebi'nin İsyanı (1528)'dir. Bu ayaklanmanın diğer ayaklanmalardan daha büyük ve şiddetli olması nedeniyle, ayaklanmayı bastırmak için bizzat Vezir-i Azam İbrahim Paşa tarafından bir ordu harekete geçmiş, fakat Kalender Çelebi tarafından ağır bir bozguna uğratılmıştır. Ancak, ayaklanmanın asıl nedenini araştırarak Kalender Çelebi'nin etrafına toplanan kişilerin çoğunun, dirlikleri kesilmiş sipahilerin olduğunu

tespit etmesi üzerine İbrahim Paşa dirlikleri ellerinden alınan beyleri çağırarak dirliklerinin geri verileceğini taahhüt etmiş ve bunun üzerine bu kişiler Kalender Çelebi'nin yanından ayrılmışlar, 300-500 kişi ile kalan Kalender Çelebi de kolayca mağlup edilerek ayaklanma sona erdirilmiştir (Sümer, 1980:172).

1593'te başlayan Avusturya seferinin uzamasıda en büyük etken Celâli Ayaklanmaları'dır. Bu ayaklanmaların başında çoğu kapıkulu ordusunun atlı birliklerinde vazife gören veya beylerbeyi ve sancak beylerinin emrinde bölükbaşılık, çavuşluk, subaşılık gibi hizmetlerde bulunan küçük rütbeli Anadolu Türkleri'dir (Sümer, 1980:186). 1598 yılında Karayazıcı Abdülhalim Bey, sekbanlık, bölükbaşılık, kale muhafızlığı yapan ve hatta Celali eşkıyalarıyla mücadele eden birliklerin başında kumandanlık yapan bir kişi olup, kendisine bu hizmetlerinden dolayı sancakbeyliği verilmiştir. Ancak kaymakamlığa bir başka bey atanınca isyan etmiştir. Gerek Karayazıcı'nın kendi kişiliğinde ve gerekse köylü olsun gerekse askeri olsun ayaklamaya katılanların ortak yönü, dirliklerinin kesilmesini önlemek ve vergi yükü

artışına tepki göstermektir (Yetkin, 1984:134-145). Kalenderoğlu (1607), Muslu Çavuş (1607), Yusuf Paşa (1607), Cennetoğlu (1625), İlyas Paşa (1627) ve Karahaydaroğlu (1647) yıllarında dirliklerinin ellerinden alınması veya yerel idarecilerin halka karşı yaptıkları zulümlerden dolayı ayaklanan diğer celaliler olmuşlardır (Uluçay, 1944: 22-40).

B. Celali Başbuğlarının Amaçları

Celali başbuğlarının amaçlarını anlamamız açısından Kalenderoğlu tarafından Adana bölgesinde etkin bir Celali başbuğu olan Muslu Çavuş'a gönderdiği bu mektup büyük öneme sahiptir. *“Bade’l- unvan sergüzeştim âleme malumdur. Fitneengiz ve ahitşiken Osmaniyan mütegalibe olmağla gururları kemale erüb âleme cevr ü cefayı pişe kılmakla taatlerinden üz çevirüb izhar-ı hulûsu terk eyledükten sonra Mihaliç ve Aydın ve Saruhan illerini yağma ve talan eyleyüb ganaim-i bişümar ile döndük. Cemiyetimiz yevmen fi yevmin ziyade olub, Konya şehrine geldiğimizde Karaman Beylerbeyisi Deli Zülfikar Paşa anda mevcud bulunub kal’aya*

kapandı. Üzerine varılıb etraf ve eknaf yağma ve garet olundu. Badehu Küçük Karaman'a nüzul eyledik. Bu ana gelince Âli Osman tarafından minvech kat'ı nüzul ümid eyleyüb serkeşlik olunamazdı. Canbuladoğlu vak'asından sonra minbaad Osmanlı tarafından kat'ı ümid edüb can tende oldukça serfiru eylemek yoktur. Hak Te'âlâ muin olursa yanımızda olan bişümar kâr-güzar dilaverler ile koca fertutu bertaraf eyleyüb Üsküdar'dan berusunu Osmanlı'ya feragat ettirmek vardır. Eğer fırsat kocanın olursa hod bizim etdüğümüz işler dillerde destan olduğu heman bize kâfidir.”(Uluçay,1994:18-19)

Ankara'nın sancakbeyliğini almış olmasına rağmen Ankara kadısı tarafından şehre girişine müsaade edilmeyince Bursa üzerine yürüten Kalenderoğlu bundan sonra net olarak düşmanı gördüğü Osmanlı'yı fitneci ve sözünde durmayan olarak görmüştür. Kalenderoğlu Osmanlı'yı mağlup etmenin verdiği gururunu, bu ana kadar gösterdiği başarılarını ordusunun her geçen gün büyüdüğünü müttefik olmak istediği Muslu Çavuş'a anlatarak onu kendi yanına çekmek istemiştir. Kalenderoğlu'nun “ahdişken Osmanlı” derken kast ettiğinin “elbette Türk kökenli olmayan Enderunlu iktidar

kadrosu” olduğunu belirten Akdağ, kendi “Türk soyundan” olan Kalenderoğlu’nun devlete karşı böyle bir söz etmeyeceğini savunmuştur (Akdağ, 1963:24). Ancak Kalenderoğlunun yaptıklarından anlaşıldığı üzere amacının devletin önemli bir “paşa”sı olmak olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. Kalenderoğlu ordusunun her geçen gün büyüdüğünü müttefik olmak istediği Muslu Çavuş’a anlatarak onu kendi yanına çekmek istemiştir. Eskiden Osmanlı’dan bir beklentisi olduğundan serkeşlik yapmadığını söyleyen Kalenderoğlu’nun mektubunun en önemli kısmı bundan sonrasındır. Bu mektubun en ilginç yanı son üç cümlesindedir. Canbuladoğlu vakiasından sonra Osmanlı tarafından ümitlerinin kesildiğini ve canı bedeninde olduğu sürece baş eğmeyeceğini belirtir. Allah’ın yardımını ile yanındaki çok sayıda yiğitleri ile Kuyucu Murad Paşa’yı bertaraf edeceğini söyler ve en önemlisi bunun mümkün olduğunda Üsküdar’dan berisini yani Anadolu’yu alabileceklerini ifade eder. Eğer başarısız olurlarsa dillere destan faaliyetleri yani adına yakılacak türkülerle yetinmeye razı olduğunu söyler. Canbuladoğlu’nun yenilgisi sonrasında İstanbul’a gidip af diledikten sonra, Temeşvar’a beylerbeyi tayin

edilmesine rağmen bir sene sonra katledilmesi ve keza kendisi sancakbeyi olarak atanmasına rağmen, Ankara önünden geri dönmesi Kalenderoğlu'nu Osmanlı'dan gelecek bir mevkiin kalıcı olmayacağı konusunda emin kılmıştır (Uluçay,1994:22)

Kalenderoğlu bundan sonra artık ya hep ya hiç diyerek Kuyucu Murad Paşa üzerine sefere çıkmışsa da başarılı olamamıştır. Kendisinin de ifade ettiği gibi adına yakılan türkülerle yetinebilmiştir. Ancak tam bu sırada bunları gören Kalenderoğlu'ndan bu mektubu alan Muslu Çavuş Kalenderoğlu ile müttefik olup Kuyucu Murad Paşa'nın üzerine gitmeyerek Kuyucu Murad Paşa tarafından verilen İç-il sancağının başına geçmeyi tercih etmiştir. Bu durum eşkıyalar arasındaki güven probleminin yaşanmasına neden olmuştur. (Akdağ, 2017:28).

Ayrıca eşkıyaların en büyük amacının devletten bir mevki alabilmek olduğunu göstermektedir. Burada akıllara bir soru getirmektedir. Eğer tam bu sırada Kalenderoğlu'na yeni bir mevki verilse idi Kalenderoğlu savaşmayı mı yoksa bu mevkie razı olmayı mı tercih

ederdi? Osmanlı'dan umudu tükeneen, Kalenderoğlu artık geri dönüşü olmayan bir savaşa girişmiştir. Lakin öncesinde yani Canbuladoğlu hadisesi olana kadar Sancakbeyliği gibi görevler için bu şekilde bir yapılanmaya girdiğide açıktır. Zaten Kalenderoğlu bu durumu bizzat kendisi mektupta ifade etmiştir.

Diğer eşkıyalar da hemen aynı amaçlar içerisinde. Büyük bir ordu toplayıp devletle pazarlık ederek bir göreve getirilme Canbuladoğlu tarafından Sultan I. Ahmed'e yazılan mektup da Celalilerin amaçlarının anlaşılmasında gayet önemlidir. Mektubunda özetle kendisine Halep valiliği ve maiyetinden bazılarına muhtelif mansıplar verilmesi karşılığında, emrindeki 16.000 askeri ile doğuda yapılacak savaşlara katılacağını söylemektedir. Ancak Sultan I. Ahmed azılı bir eşkıya olan Canbuladoğlu'nun bu teklifine hiçte şaşırmamıştır, tam tersi bu kadar isteğin fazla olduğunu mektubun kenarına yazmıştır (Griswold,2011:278)

Devlet ile eşkıyalar arasındaki imkânsız gibi görünen bu tarz anlaşmalar klasik dönem Osmanlı imparatorluğunda var olmuştur. Hatta sadece klasik dönemde değil İmparatorluğın son yıllarında dahi

eşkîyaların görevlendirildiği görülmektedir (Özel, 2012: 109)

Burada önemli olan iki nokta vardır bunlardan ilki Kalenderoğlu'nun kesinlikle hanedana karşı isyan etmemesidir. İkincisi ise Suriye'de krallık kurmaya kalkan hatta Vatikan ve İran ile irtibat kuran Canbuladoğlu'nun bile daha sonra verilen beylerbeyliği gibi görevlere razı olmasıdır. Osmanlı devleti bir şekilde bu eşkıyaları sisteminin içine dâhil etmeyi başarmıştır ya da bu insanlar eşkıyalık yaparak sisteme dâhil olmayı başarabilmişlerdir (Özel, 2012: 119) Ancak bu büyük eşkıyalardan hiç biri kendi eceli ile ölmemiştir. Mansıp alan bu eşkıyalar göreve başladıktan bir süre sonra görevini yapmadıkları gibi gerekçeler ile idam edilmiştir (Özel, 2012: 121). Bu dönemde gerçekleşen bir başka isyanda Gürcü Nebi isyanıdır. Gürcü Nebi isyanında isyancı padişaha gönderdiği arzualinde kendisine Türkmen beyliği adamlarından meşhur Katırcıoğluna ise sancakbeyliği talep etmiş, böylelikle isyandan vazgeçeceğini, boşuna kan dökülmesini istemediğini bildirmiştir (Duman, 2011:31-50). Kalenderoğlu'nun Osmanlı'dan ümidini kesip Göksun ovasında Kuyucu

Murad Paşa üzerine gitmesinin sebebi de Canbuladoğlu'nun idamıdır.

İlk Celali olan Karayazıcı, Osmanlı ordularını birkaç kez mağlup etmiştir. Bunun üzerine kendisine Amasya Sancak Beyliği verilmişse de bir yıl sonra Kayseri'de Osmanlı ordusu ile savaşmış ve mağlup olarak sığındığı Canik dağlarında 1602 yılında ölmüştür (Griswold, 2011:278)

Daha sonra Karayazıcı'nın kardeşi olan Deli Hasan ağabeyinden kalan orduya komuta etmiştir. Deli Hasan'ın faaliyetlerini ve intikam hırsını Osmanlı merkezi yönetimi onu 1603'te Bosna Beylerbeyi yaparak bastırmışlardır. Ancak görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle 1606'da idam edilmiştir. Yine İç-il sancakbeyi olan Muslu Çavuş ve yine Saruhan civarında eşkıyalık yapan Yusuf Paşa'da aynı akıbete uğramışlardır (Uluçay,1994:22)

C. Sipahilerin Amaçları

Celali Ayaklanmaları'nın katılımcılarına bakıldığında, yeni mali düzenlemelerden ve özellikle de Anadolu'da meydana gelen birçok sosyal ve doğal olaydan etkilenen önemli bir sipahi (tımarlı) kesimin varlığı görülmektedir. Bu kesimin ayaklanma nedenleri ise şöyle sıralayabiliriz. III. Mehmed'in saltanatının en büyük savaşı olarak gördüğü, zaferle sonuçlanan 1596 yılında gerçekleşen Haçova Savaşı'nın sonunda Cağalazede Sinan Paşa, ordudaki disiplini korumak amacıyla, savaştan kaçanları tespit etmek için bir yoklama yaptırmıştır. Bu yoklamada bulunmayanlar "firari" sayılmış, tüm mal ve mülklerine devlet tarafından el konulmuştur. Bu karar yalnız Haçova'da savaş alanından kaçanları değil, orduya hiç katılmayan sipahileri de etkilemiştir. Firari Defteri'nde yalnızca 2000-4000 akçe ile 20,000- 50,000 akçe getiren dirlik sahiplerinin adı da yer almış ve 30.000 sipahinin tımarları ellerinden alınmıştır. Askeri sınıftan binlerce kişinin isyan etmesinde bu eylem etkili olmuştur (Griswold, 2000: 16).

İktisadi, mali ve sosyal olaylardan etkilenen halk, bir çözüm arayışı olarak Celali Ayaklanmaları'na katılmıştır. Ancak bu ayaklanmaların liderlerinin ayaklanma nedenleri incelendiğinde amaçlarının, vergi toplama görevinin kendilerinden alınmasını engelleme girişimleri olduğu görülmektedir. Örneğin; İran Savaşları'nın çıkmasıyla savaşa gitmesi emredilen Kalenderoğlu Mehmet Paşa, savaşa katılmayı ret ettiği için, dirliklerinin kendisinden alınmıştır. Bu olay üzerine de Paşa isyan etmiştir. Yine savaşta yenilginin sorumlusu olarak görülen Haleb Valisi Canbuladoğlu Hüseyin Paşa idam edilmiş, dirliklerinin alınması üzerine Hüseyin Paşa'nın kardeşleri isyan etmiştir (Uluçay, 1944:11-13). Celâli Ayaklanmaları'nın yaşandığı dönemlerde, Celaliler'in ortak özelliklerinin devlet memuru olması, amaçlarının sadece vergi toplamanın merkezi hükümet tarafından geri alınmasına tepki olarak oluştuğunu ortaya koymaktadır (Akdağ, A.R. Gökbunar, 1999:45)

Sonuç olarak Celaliler içerisinde toplumun her katmanından birilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Celali İsyanlarının bir çeşit sınıf mücadelesi

olduğunu iddia etmek doğru değildir. Keza yine Celali İsyanları mezhepsel bir kavga da değildir. Belki münferit olarak kızıl başlar Celali orduları içlerinde yer alsa da genele bakıldığında dini bir vurgu yok denecek kadar azdır. Celali isyanlarını köylü isyanı olarak nitelendirmek de bu derece yanlıştır. Bahsettiğimiz üzere Celalilerin bir kısmı özellikle başbuğları görevinden azledilmiş ya da hali hazırda memuriyeti olup daha iyisini isteyen yöneticilerden daha doğrusunu söyleyecek olursak askeri sınıftan oluşmaktadır.(Acun, 2002:701).

Celalilerin amaçlarına gelince ortak bir amaçları olduğundan bahsetmek oldukça güçtür. Ancak Celalilerin amaçlarını tartışırken bunların ikiye ayrılması, anlaşılmasında daha faydalı olacaktır. Bir tarafta insan kaynağını oluşturan işsiz, genç, bekâr, eli silah tutan kalabalıklar ele alınırken diğer tarafta azledilmiş görevliler ya da hali hazırda görev sahibi olup, daha iyi makamlara ulaşmak için bu yolu tercih edenler ele alındığında bunların ortak amacının yalnızca daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak olduğu gözlemlenmiştir. Celalilerin amaçları ile ilgili dikkat çeken diğer bir husus da bu isyanların hiçbir zaman doğrudan hanedana karşı

olmayışıdır. Yeni bir krallık, yeni bir devlet kurmak gibi bir amaçlarının olmadığı söylenebilir. Ancak hiçbir zaman bu kadar güçlenemedikleri göz önüne alınsa da yola çıkarken var olan amaçlarının yukarıda sayılanlardan farklı olmaması en büyük etkidir. Celalilerin hiçbir zaman doğrudan hanedanı hedef almamasının sebeplerinden biri de halkın gözündeki “padişahlık ve halifelik” kavramlarından dolayı olabilir. Nitekim 20. Yüzyılın başlarında Çakırcalı Mehmed Efe affedilince yani yüze çıkınca ünlü ittihatçı Doktor Nazım, Efe’ye ziyarette bulunur. Efenin desteğini almanın amacına ulaşmak için faydalı olacağı düşüncesiyle Efe’ye İstanbul’da işlerin iyi gitmediğini, belirterek Sultan II. Abdülhamit’ten yakınıdır. Ancak Efe, Doktor Nazım’ın bu sözlerine bir anda sinirlenerek, “*Padişah peygamber vekilidir! Bana böyle şeylerden bahsetmeyin!*” diyerek azarlamıştır (Dural, 1999:245)

Celali Ayaklanmaları'nın yaşandığı dönemlerde Osmanlı Devleti'nde önemli bir nüfus artışı yaşanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçişini takip eden ilk on yıl (1520-1530) içinde bütün Osmanlı memleketlerini kapsayan tahrirlere göre, Osmanlı Devleti nüfusunun 11 milyon 357 bin, yüzyıl sonuna doğru ise 30 milyon civarına ulaştığı tahmin edilmektedir (Barkan, 1953: 11). 16. yüzyılda Anadolu ve İstanbul bölgesinin nüfusunun 16. yüzyıl boyunca hızlı sayılabilecek bir artıştan sonra 5-6 milyondan 8-9 milyona kadar yükseldiği tahmin edilmektedir. Bu nüfus artışı, Anadolu'da topraksız ve işsiz bir kalabalığın oluşmasına neden olmuştur.

16. yüzyıl sonlarıyla 17. yüzyıl başlarında özellikle Anadolu'yu kasıp kavuran ve pek çok köyün terk edilmesine yol açan Celali Ayaklanmaları'nda bu sekban-sarıca topluluklarının etkin rol oynadıkları bilinmektedir. Yine bu süreçteki değişiklikler sonucu yoksullaşan tımarlı sipahiler de Celali kadroları arasında yer almışlardır (Öz, 1997:47). Celali Ayaklanmaları'na halkın katılmasının bir diğer nedeni de aşırı vergi yüküdür. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde vergi mükellefleri, çiftçi ve şehirli olmak üzere, iki sınıfa

ayrılmaktaydı. Çiftçi sınıfından alınan başlıca vergiler toplam gelirlerin % 12,5-% 50'si düzeylerindedi. Buna karşılık, şehirli vergi mükelleflerde, en çok %'10'dan başlayıp, vergi ödememe durumu da söz konusu olabiliyordu.

17. yüzyılın başlarında köylülerin tarım gelirlerinin düşmesi % 100 ve hatta % 300 oranlarında artırılan vergiler, Celalilerin göç etmelerinin veya isyan etmelerinin temel nedeni olmuştur. Söz konusu durum aynı zamanda tımar sisteminin etkinliğinin azalmasının en önemli nedenlerinden birisidir (Sevinç, 1991: 361). İlk olarak 1590 ve 1608'de doruğa ulaşan, ama aralıklı olarak 17. yüzyıl boyunca devam eden Anadolu'daki askeri ayaklanmaların yaşandığı dönemlerde halk tarafından yöneticilere verilen dilekçelerde, aşırı vergiler ile taşra yöneticilerinin baskılarından yoğun bir şekilde şikâyet edilmektedir (Faroqhi, 2003:309).

Celali Ayaklanmaları Anadolu'da telafisinin giderilmesi mümkün olmayan derin sorunlara neden olmuştur. Köylüler özellikle artan vergi yüklerini en azından geçici olarak hafifletmenin yolunu ise göç ederek bulmuşlardır (Faroqhi, 2003:302). Yağma ve tahriplerden

etkilenen köylüer ve kasabalılar yerlerini terk ederek. Çiftliklerden, köylerden surlarla çevrili kentlerin, ya da insanların kolayca ulaşamadığı dağ başlarında güvenli ortamlara doğru bir büyük göç etmişlerdir (Griswold, 2000: 39).

IVBÖLÜM

DELİLER OCAĞININ BOZULMASI VE KALDIRILMASI

Osmanlı'nın tıpkı diğer tüm kurumlarında olduğu gibi askeri teşkilatlarında da bozulmalar olmuştur (Özcan,1994:136). Bu bozulmalardan elbette ki Deli ocağı da etkilenmiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde Deli Ocağı'nda da bozulmalar başladı (Arunova, Oreşkova, 2009:58). Bağlı oldukları sadrazam veya vezirler azledildiğinde Deliler başıboş kalmaktaydılar. Bir başka vezirin himayesine girene dek çevrede başıboş gezen Deliler, kendilerini ve hayvanlarını zorla bedavaya besletmeye çalışırlardı (Pakalın, 1946:420). İhtiyaçlarından fazla yiyecek alırlar ve karşılaştıkları insanları soyarlardı. Kapısız kalan delibaşların bayrağı altında bu devirlerde artık işe yaramaz haydutlar, "haşarat ve ayak takımı" toplanmaya başlamıştı (Mustafa Nuri Paşa, 1942:110). Deliler gruplar halinde dolaşarak halka zulüm ve eziyet ediyorlardı. Bu durumu sona erdirmek halkı bu illetten kurtarmak içinde vezirler çare olarak bunları tekrar yanlarına almaya ve maaş vermeye

başladılar. Bu ücretlendirmeleri vezir-i azamın mahiyetindeki deliler için ortalama günde on iki ile on beş akçe arasında değişmekteydi. Kale muhafazasında görevlendirilen Deliler ise aynı tarihlerde kırk akçe bahşiş verilmekteydi (Özcan,1994:136). 1689 yılında II. Süleyman'ın bir fermanıyla beylerbeyi, sancak beyi, muhassıl ve mütesellim gibi taşra idarecilerinin maiyetindeki Saruca ve Sekbanların kaldırılmasından sonra onların yerini leventler ve deliler almıştı. 1775'te leventliğin de ismen kaldırılması üzerine taşradaki üst yöneticilerin emrinde sadece deli, gönüllü ve tüfekçi neferleri bırakılmışsa da leventler kıyafet değiştirerek bu birlikler arasına karışmıştır. Vezir, beylerbeyi gibi taşra idarecileri, maiyetlerindeki delibaşların kumandasında 100-150 kişilik atlı asker topluluğu bulundurmaya başlamışlardı. Erzurum, Diyarbakır, Musul, Bağdat. Şam ve Halep gibi eyalet valilerinin yanında üçer beşer delibaşı vardı. Delibaşılar yüzbaşı rütbesindeydi.

XVI. yüzyılda önemli hizmetleri görülen deli teşkilatı XVII. yüzyılda bozulmaya başlamıştır. Bu yüzyıldan itibaren kıyafetleri de değişmiş, XVIII. yüzyılda başlarına, siyah kuzu derisinden meydana gelen yaklaşık

bir endaze uzunluğunda boru gibi, üzeri sarı kil Mevlevi sikkesi tarzında serpuş giymeye başlamışlardır. Vezir, beylerbeyi veya beylerin sık sık görevden alınmaları veya delilerin onların yanından ayrılmaları, başsız ve işsiz güçsüz kalmalarına sebep olurdu. Dolayısıyla yeni bir kapı buluncaya kadar toplu halde çevreye zarar verirler, köylere saldırır, ırza tecavüz eder, katilde bulunurlardı. Halktan "gelgeç akçesi" toplarlar (BA, Cevdet-Askeri, nr. 14.003). Bedavadan geçinirlerdi. Birçok Celali eşkıyasının deli veya delibaşı sıfatıyla anılması bu sınıfla olan ilgilerinden dolayıdır.

XVII. yüzyılda ünlü Celalibaşları'ndan Karayazıcının kardeşi Deli Hasan, Dağlar Delisi ve bunun yeğeni Deli İlahi Batı ve Orta Anadolu'da, XVIII. yüzyılda ise Deli Oğlan İzmir civarında halkı canından bezdirmiş eşkıyalardandır. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Delibaşı İnce Arap ve adamları Lüleburgaz (Burgos) taraflarında büyük zulümlerde bulunmuşlardır Deli teşkilatının ıslahı için ciddi bir tedbir alınmamış, hemen sadece taşradaki yüksek rütbeli idarecilere ikaz yollu fermanlar gönderilmekle yetinilmiş, eşkıyalık yapanların

öldürülmesinin caiz olduğu belirtilmiştir (BA, Cevdet-Askeri, nr. 2081). Bağdat Valisi Hasan Paşa 1723- 1724 yılında İran seferleri sırasında delileri ıslaha çalışmışsa da bu faaliyetler kalıcı olmamıştır.

Delilerin ıslahı veya ilgası meselesi ciddi olarak ilk defa III. Selim'e sunulan Nizam ı Cedid'e dair ıslahat layihalarında konu edilmiş ve genellikle bu teşkilatın kaldırılması istenilmiştir. Cevdet Paşa bu raporları değerlendirirken delilerin 1828 Osmanlı- Rus Savaşı'na kadar mevcut olduklarını, talimli asker olmamakla birlikte kendilerine has nizamlarının bulunduğunu ve tamamıyla başıbozuk asker olmadıklarını ifade etmektedir. Cevdet Paşa ayrıca delilerin başarısızlıklarını, seraskerlerin seferlerde süvari kullanılacak mevkileri iyi bilmemelerine bağlamakta, düşmanın ateşli silahlarının yoğun olduğu yerlere sürülen bu tür zayıf atlıların dayanamayacağını açık olduğunu belirtmektedir.

Süvari askeri kullanılacak yerlerde görevlerini gayet iyi yapan delilerin işe yarar olduğunu belirten Cevdet Paşa 1828 Osmanlı- Rus Savaşı'nı buna örnek göstermektedir. Fakir halka verdikleri zararı bunlara ulufe ve dirlik verilmemelerinden kaynaklandığını

dolayısıyla bir lokma ekmek için vezir kapılarında beklemelerine bağlamakta, tüfekçi neferleri gibi delilerden de ıslah edildiği takdirde düzenli süvari birliklerinin oluşturulabileceğini belirtmektedir. Bunun yeni süvari teşkilinden daha kolay olacağını, hatta küçük bir gayretle delilerin disiplin III. Selim'in 1792'de çıkardığı deli namının anılmasını yasaklayan fermanına rağmen deli taifesi kaldırılmamıştır.

Bu tarihten sonra Kütahya ve Konya dolaylarında yerleşen deliler eşkıyalığa devam etmişlerdir. Kocabaşı denilen delibaşının maiyetindeki deliler Kütahya'da, Delibaşı İsmail'in etrafındakiler Konya'da "at ve şal akçesi" adıyla halktan para toplamışlardır. Nizam-ı Cedid aleyhine Konya'da meydana gelen 1803 olaylarında Delibaşı İsmail asilere yardım etmiş, Konya valiliğine tayin edilen Kadı Abdurrahman Paşa'yı Konya 'ya sokmamıştı. Yusuf Ziya Paşa'nın sadrazamlığı sırasında'da delibaşı ve delilerle ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yusuf Ziya Paşa'nın sadrazamlığı sırasında'da yapılan düzenlemeye göre Vezir ve Beylerbeyilerin maiyetinde birer delibaşı bulunacak, her bayrakta bölük başlıkların emrinde zabitleriyle beraber tam

teçhizatlı on ikişer nefer olacaktı. Her bayrağın et, yağ, ekmek, bulgur veya pirinciyle her gün verilmek üzere bayrak başına ayda 60'ar kuruş olan ulufeleri düzenli bir şekilde ödenecekti. Vezir, Beylerbeyi, Voyvoda ve Mütesellimler maiyetlerindeki delibaşlardan kesinlikle rüşvet almayacaklardı. Buna karşılık da delibaşlar devre çıkmayacaklar, uğradıkları kaza ve köylerin halkından herhangi bir talepte bulunmayacaklar, sadece öncesinde kendilerine verilmekte olan at ve katırla kanaat edeceklerdi. Eyalet ve sancağa tahsis edilen deli bayrağından fazla bayrak açmayacaktı (BA, Cevdet-Askeri, nr. 5740).

Yusuf Ziya Paşa delilerin bir kısmını Bağdat'a göndermiş, bir kısmını da İstanbul'a getirerek Üsküdar'da bir kışlaya yerleştirmiştir. Rumeli'de Gürcü Osman Paşa'nın maiyetindeki deliler de İstanbul'a getirilerek Davut paşa ya yerleştirilmiştir. Bir süre sonra İstanbul'daki delilerin tamamı 200 bayrak halinde Bağdat'a gönderilmiştir. Bu savaştan sonra Rumeli'den Anadolu'ya geçen deliler, bir haytabaşı ve on sekiz delibaşının maiyetinde tekrar eşkıyalığa başlamışlardır. Ancak II. Mahmud, süvari Asakir-i Mansüre'nin

teşkilinden sonra merkeziyetçi politikasının bir gereği olarak deli teşkilatını 1829 yılında kaldırmıştır. Karaman Valisi Esad Paşa 'ya ve öteki valilere gönderilen fermanlarda deli ocağının kaldırıldığı bildirilmiş, bunların dağılarak çift çubuklarıyla meşgul malları, itaat etmeyenlerin üzerine kuvvet gönderilerek ortadan kaldırılmaları emredilmiştir. Çoğu Akşehir ve Konya taraflarında bulunan delilerin Karaman valisinin kendilerine gönderdiği nasihatnameye kulak asmayıp dağılmamaları üzerine Esad Paşa Konya ayanı Süleyman Bey'i bunların üzerine sevk etmiştir. Akşehir civarında yapılan savaşta deliler dağıtılmış, delibaşılar da öldürülmüştür. Emre itaat ederek memleketlerine gideceklere yardım edilmiş, bir kısım deliler de Suriye ve Mısır taraflarına gitmişlerdir. Delilerin ortadan kaldırılması sırasında büyük hizmeti geçen Süleyman Bey'e mükâfat olarak hassa silahşörlüğü verilmiştir.

A. XVI. Yüzyılın Sonu İle XVII. Yüzyılın Başları Delilerin En İtaatsiz Devirler

Delilerin özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllar arasında önemli hizmetlerde bulunmuşlarsa da daha sonraları diğer askeri teşkilatlarda olduğu gibi bu ocağında düzeni bozulmuştur. Emri altında buldukları vezir, beylerbeyi veya beylerin sık sık görevden alınmaları veya delilerin onların yanından ayrılmaları, başsız ve işsiz kalmalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla yeni bir kapı bulana kadar toplu halde gezip çevreye zarar verirmişler, bilhassa da köylere musallat olmuşlardır. Birçok Celali eşkıyasının deli veya delibaş sıfatıyla anılması bu yüzdendir (Turhal, 2011:44). XVII. yüzyılda ünlü celali başlarından Karayazıcının kardeşi Deli Hasan, Dağlar Delisi ve bunun yeğeni Deli İlahi, Batı ve Orta Anadolu'da; XVIII yüzyılda ise Deli Oğlan İzmir civarında halkı canından bezdirmiş eşkıyalardandır. Deliler bundan böyle Osmanlı ordusuna yararlılıklar gösteren, süvari birliği olmaktan çıkmaya başlamıştı. Bazı dönemlerde Deliler Ocağı üzerinde düzenlemelere gidildiyse de fayda etmeyerek ocaktaki bozulmalar

artarak devam etti. Bu kötü dönemde bile ocağa kabul edilme şartları değişmemiştir.

Delilerin en itaatsiz devirleri XVI. yüzyılın sonu ile XVII. asrın ortalarına doğru olan yarım asırlık bir devir olup bu tarihlerde Anadolu halkının bunlardan çekmedikleri kalmamıştır. Delilerin isyan faaliyetlerinin en çok görüldüğü yerlerden biri Kütahya ve Konya bölgesi olmuştur. 1801 yılında Konya taraflarına gelen Delibaşı İsmail ve maiyetindeki İsmail ve maiyetindeki Askerler halka zulüm etmeye başlamışlardır. Nizam-ı cedit aleyhine 1803'te Konya'da başlayan isyanda Delibaşı İsmail asilere yardım etmiş ve elindeki kuvvetle Konya'ya girerek Konya valiliğine tayin edilmiş olan Kadı Abdurrahman Paşa'yı şehre sokmamıştır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Deli süvarileri 1828-1829 yılında Rusya ile yapılan savaşta XVI. yüzyıldaki seferlerini hatırlatacak şekilde üstün kahramanlıklar göstermişlerdir. Bu savaştan sonra Rumeli'den Anadolu'ya geçen deliler, rahat durmayarak bir hayta başı ve on sekiz delibaşının maiyetinde tekrar eşkıyalığa başlamışlardır. Ancak II. Mahmud, Asakir- i Mansure'yi kurduktan sonra 1829'da

deliler ocağını kaldırmıştır. Karaman valisi Esad Paşa'ya ve öteki valilere gönderilen fermanlarda deli ocağının kaldırıldığı bildirilmiş bunların dağıtılarak itaat altına alınmasını, itaat etmeyenler üzerine kuvvet gönderilerek ortadan kaldırılması emredilmiştir. Sultanın valilere gönderdiği fermanda; Deli Ocağı'nın kaldırıldığı, ocak mensuplarının sorunsuzca dağılıp kendiîşleriyle uğraşmaları, bu karara itaat etmeyenlerin de üzerine kuvvet gönderilerek ortadan kaldırılmaları emredildi. O esnada çoğunluğu Konya ve Akşehir civarında bulunan delilerin bu emre itaat etmeyenlerin üzerine ordu gönderildi ve Akşehir civarında yapılan muharebede Deliler dağıtılıp delibaşılar da öldürüldü (İhsanoğlu, 1994:354).

B.Osmanlı Askeri Teşkilatı'nda Deli Ocağı Hakkında Yerli Ve Yabancı Kaynaklarda Yazılanlar

Osmanlı Askeri Teşkilatının bir parçası olan Deli Ocağını bulabildiğimiz yerli kaynaklar şu şekilde tasvir etmektedir. Evliya Çelebi ünlü eserinde Delileri “*Muhabbetli ve seci askerlerdir. Başlarında taçları samur ve aslan postundan kalpak taç koyup arkalarında bebr, kurt ve ayı postları vardır. Koltuklarının altlarından karku kanatları bağlıdır, ellerinde kurt derisi sarılı olup nicesinin alet ve silah levazımı kendisini garip ve acayip şekle koyar. Korkunç ve düşmana bela salarlar, askeri zaferleri daimidir*” diye tasvir ederken Mehmet Neşride II. Kosava Savaşında Delileri şu şekilde tasvir etmektedir. “.....*Sonra Anadolu şahinleri ve gerçek Rumeli yiğitlerinin kalkanları teknelere döndü, kılıçları yarmalara, gönderleri söğenlere benzerdi. Bellerindeki Seyyid Gazi kuşakları değirmen taşlarına döndü; mahmuz çıkırgı da çarkları idi. Kartallıların başlarına devlet konacağına hümayı adları dal olmuştu. Deri takkeli Delilerin atlarının boyunlarında öten ziller, dürtüstükleri kâfirlerin iniltileri*

ve figanları idi. Bu garip tarz ve acayip tavırla kâfirlere köpeksiz koyuna kurd girer gibi koyuldular... Dünya depreme tutuldu, Kaf Dağı yerinden oynadı, gökler yer üstüne yığıldı sandılar, gaziler kâfirleri öyle kırdılar ki...” (Mehmet Neşri,1995:669)

olu şahinleri ve gerçek Rumeli yiğitlerinin kalkanları teknelere döndü, kılıçları yarmalara, gönderleri söğenlere benzerdi. Bellerindeki Seyyid Gazi kuşakları değirmen taşlarına döndü; mahmuz çıkırığı da çarkları idi. Kartalluların başlarına devlet konacağına hümayi adları dal olmuştu. Deri takkeli Delilerin atlarının boyunlarında öten ziller, dürtüştükleri kâfirlerin iniltileri ve figanları idi. Bu garip tarz ve acayip tavırla kâfirlere köpeksiz koyuna kurd girer gibi koyuldular... Dünya depreme tutuldu, Kaf Dağı yerinden oynadı, gökler yer üstüne yığıldı sandılar, gaziler kâfirleri öyle kırdılar ki...” (Mehmet Neşri,1995:669)

Abdullah Turhal Deliler isimli eserinde Alpleri genel olarak şöyle tasvir etmektedir: “Eski Orta Asya Türk devletlerinden beri süregelen bir gelenek uyarınca kahramanlar ve cesur savaşçılar, yani alpler,

görünüşlerini diğer askerlerden farklı bir biçimde giyinerek ve çeşitli hayvan post veya tüyleriyle süsleyerek farklılaştırırlardı. Alpler için gereken özellik ‘muhkem yürek, bazı kuvveti, iyi bir at, hususi bir libas, yay, iyi bir kılıç, sünü, yâr-i muvafik’ ti” (Turhal, 2011: 40-41).

İbn Kemâl’ Deliler hakkında şunları söylemektedir: “*Sefere ordunun önünde giderler, savaş sırasında gözlerini budaktan sakınmayarak düşman saflarını yarar, taburlarını deler, canlı esirler alarak onlardan düşman hakkında bilgi edinilmesini sağlarlardı.*” (Özcan 1994: 132-133).

1736-1739 Osmanlı ile Avusturya Rusya savaşlarını anlattığı “*Bosna Tarihi*” adlı eserinde Bosnalı Ömer Lütfi Efendi, Rumeli bölgesindeki delileri eserinde “*Rumeli’nde özellikle serhatlarda bulunan savaşçıların, subay, kaptan ve erleri kolayca ata binmek, attan inmek ve yürümek için dar ve kısa elbiseler giyerler, sırtlarına kurt, kaplan postlarıyla kartal kanadı alırlar. Başlarına da kurt takkesi diye adlandırılan kalpaklar giyerler. Kuşkanadından yapılmış gümüşle kaplanmış “fakla” denilen büyük çelenkler koyarlar.*

Atların kurt ve ayı postundan süslü örtüleri, deriden, acayip görüşlü “kesmeleri”(atın üzerine örtülen örtü) vardır.” diye bahsetmektedir.

Neşri, Kitab-ı Cihannüma adlı eserinde 1448’deki Kosova savaşındaki delilerin hücumlarını şu şekilde tasvir etmiştir: “.....topların, tüfeklerin seslerinden kulaklar sağır oldu, gürültüsünden beyinler dondu; okların vızıltısından hava yüzünden periler korktu, bu ulu cengin heybetinden deniz dibindeki balıklar ürktü, dağ canavarları vatanlarını koyup gittiler, ses bağırtıdan, yankıdan, atların kişnemelerinden, erenlerin naralarından, bağırıp çağırılmalar nefirinden ödler patladı, nicelerinin korkudan ödleri sıttı nicelerinin başı gitti, kan ırmak gibi aktı, dumandan tozdan havanın yüzü kapkara oldu, can alıcı can almaktan yoruldu...Deri takkeli delilerin atlarının boyunlarında öten ziller, dürttüştükleri kafirlerin iniltileri ve iganları idi. Bu garip tarz ve acayip tavırla kafirlere köpeksiz koyuna kurd girer gibi koyuldular.... Kaf dağı yerinden oynadı, gökler yer üstüne yığıldı sandılar, gaziler kafirleri öyle kırdılarki....”

Midhat Sertoğlu, Hayat Tarih Mecmuasında yer alan II. Kosova Savaşı isimli makalesinde savaş hengâmesini tasvir ederek, delilerin savaşta yaptıkları cesurane hareketleri Şu Şekilde kaleme almıştır. “... *Türker’in yapmak istediği manevrayı anlayarak sağ kanattan bütün gücüyle yüklendi. İşte o zaman savaş en Şiddetli ve en korkunç halini aldı. Davul ve zurna sesleri, trampet ve boru uğultuları, at kiŐnemeleri, silah Őakırtıları, naralar, feryatlar dualar ve beddualar koca sahrayı inletti. Türk ordusunda yükselen tekbir sesleri ise bunların hepsini bastırmaktaydı. Bu sırada sağ kanattan süvariler, sol kanattan da Anadolu sipahisi düşmanı sarmayabaŐlamıŐtı. Aynı anda II. Murad han canından geçmiŐdelilerle merkezden Şiddetli bir tearuza geçti. Kısaç tamamlanmıŐ, imha savaşı başlamıştı.*”

Kanuni Sultan Süleyman’ın 1538 tarihinde düzenlediği Boğdan seferinde İŐhakçı Köprüsü geçilirken yapılan törende ilk defa çok sayıda delinin sefere katıldığına Őahit olan Celalzade Mustafa, Tabakâtü’l Memâlik Derecâtü’l - Mesâlik adlı eserinde bu anı Şu cümlelerle aktarmıŐtır:

“Akıncıların gerisinde, kurt takkeli, tekne kalkanlı, kartal kanatlı, ayı ve kaplan postundan elbise giyenler, Kerbela tesbihli, çıkrık mahmuzlu, salaklı (ucu zincirli topuz), pek tuhaf kıyafetli divaneler sıralandılar

SONUÇ

Delilerin Türk kültüründe tarih sahnesine çıkışlarının ilk örneğini destanlarındaki “alp” in karşılığı olarak görmekteyiz. Türk Destan geleneğinde Deli tipi topluma cesaretin simgesi olarak topluma model olarak sunulmuştur. Türk destanlarında ele alınan alp tipi halkın gücünü temsil etmenin yanı sıra milli ve vatanseverliklerinden asla vazgeçmez, savaştan çekinmez ve düşmanına karşı gözünü daldan budaktan esirgemez olarak tanımlanmaktadır. Alp’ler ayrıca düşmanlarına karşısına korkunç görünüşleriyle de kuvvetli bir şekilde çıkmaktadır. Türk Kültüründe alp tiplemesinin ilk örnekleri olarak, Oğuz Kağan ve Alp Er Tonga destanlarında rastlanılmaktadır. Halk Edebiyatımızda da alp ve alperen tipi; Köroğlu’nun 777 Delisi, Dede Korkut’un Deli Dumrul’u, Deli Kaçar’ı ve Deli Dünder’i, Karagöz’ün Tuzsuz Deli Bekir’i ilk örneklerdendir. Türklerin İslamiyet’in kabul etmesiyle alp tipinin İslami bir kisveye büründüğünü ve daha sonrada alperen tipinin ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti döneminde ise Deli adının askeri bir terminoloji olarak karşımıza çıktığını

görmekteyiz. Osmanlı Devletinin fetihlerinin devam ettiği ve cihan hâkimiyetini gerçekleştirdiği bir dönemde Rumeli'nin hudut boylarında ortaya çıkan Deliler, giymiş oldukları kıyafetleri ve cesaretleri ile gerek Türk tarihinin gerekse Dünya tarihinin dikkatini çekmektedir. Korkutucu görünüşleri, olağanüstü cesaretleriyle Deliler Osmanlı ordusunda XV. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Osmanlıda Deliler akıncıların biri koludur.

Tarih sahnesinde görünmeleriyle birlikte ilham verici kahramanlar olarak Deli tipinin Türk kültüründe sözlü ve yazılı eserlerde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Türk Kültürünün ana kaynağı olarak kabul ettiğimiz destanlarda ve divan edebiyatımızda bir mecnun olarak çıkarken, halk edebiyatımızda alp ve alperen olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Deliler görenin bir daha asla unutamayacağı, hakkında bir şeyler söylemeden geçemeyeceği kadar olağanüstü olan bu askerler; hangi çağda olduğu fark etmeksizin insanda, gerçekten gerçeküstü varlıklar, masal kahramanları oldukları algısı oluşturmaktadır. Gerek kıyafetleri gerekse kahramanlıkları ile asırlarca dilden dile dolaşmış

hikâyeleri, kendilerinden sonra gelen torunlarına aktarılmış ve aktarılmaya da devam etmektedir. Son yüzyıllara geldiğimizde Milli mücadele döneminde vatan savunmasında göstermiş oldukları cesaretleri ile buldukları bölgeleri savunan pek çok Anadolu yiğitlerine fazlasıyla rastlanılmaktadır. Örneğin Güney cephesinde Adana'nın Fransızlar tarafından işgal edildiği dönemde Ermeni Nalbantyanın bölgedeki Yörüklerle kötü davranması ve bazı Yörükleri çiftliğinde tutsak etmesiyle Deli Habip'in arkadaşlarını kurtarmak için göstermiş olduğu cesaret yakın tarihimizdeki alp tiplemesine yöresel olarak vereceğimiz örneklerdendir. Daha sonra halk arasında bu bölgede "Toroslar'da Çadır Ocağı tütüyorsa vatan sağ salimdir" sözü söylenir hale gelmiştir. Ayrıca Ömer Seyfettin'in Başını Vermeyen Şehit hikâyesindeki Deli Mehmed, Deli Hüsrev ile günümüz popüler dizilerinden Ertuğrul Diriliş dizisindeki Ertuğrul'un Alpleri olarak bilhassa Bamsı bu tip tasvir edilmektedir.

Yabancı kaynaklarda Osmanlının efsanevi birliklerinden olan Deliler hakkında Fransız kökenli hem mühendis

hem de asker olan Alain Manesson Mallet, Les Travaux de Mars our Art de la Guarre adlı eserinde, bu askerlerin adının nereden geldiğini şu şekilde açıklamaktadır. “*Bu ocağa mensup askerler öylesine cesurdurlar ki bir tarafın hizmetinde görevlendirildikten sonra, onları vazgeçirebilecek hiçbir ceza korkusu olmadığından dolayı Türkler onlara Deli adını vermişlerdir. Bu ad, Türklerin dillerinde "gözü pek" anlamına gelmektedir demektedir.*”

Yine Bizans tarihçi Khalkokondyles eserinde Delilerden şu şekilde bahsetmektedir. “*Öyle görünüyor ki doğa onlara herkesin üstünde bir güç ve vücut kuvvetini ve onların gücünü denemek isteyenlerin gücünü aşan düzeyde, rastlanmayan nitelikte bir kılıç kullanma ve savaşma becerisi vermiştir*” demektedir. 1672 de Fransız elçisinin maiyetinde İstanbul 'a gelen Antoine Galland yayımlanan günlüklerinde deli adının nereden geldiği konusuna değinerek şunları aktarmaktadır. “*Deli sözü Türk dilinde mecnun manasına gelir, fakat bu adamların mecnun oldukları ve akıllarını kaybettikleri manası çıkarılmamalıdır. Bu, kendilerini tehlikeye atmak*

hususunda gösterdikleri azim ve inattan kaynaklanmaktadır” (Altındal, 2007:65).

Osmanlı'nın misafiri olarak İstanbul'da bulunan İngiliz deniz subayı Adolphus Slade bu savaşa tanıklık etmiş ve anılarında bu savaş esnasında Delilerin gösterdikleri kahramanlıklara geniş bir biçimde yer vermiştir. Bu savaşta dağınık biçimde geri çekilen Türk birliklerinin üzerine Rusların süvarileriyle saldırdıkları anda bir sürprizle karşılaştıklarını anlatmaktadır. *“Evdeki hesap çarşıya uymadı, Türklerin ünlü deli süvarileri öylesine bir hışımla atıldılar ki Rus süvarileri hayatlarında bu kadar hızlı at sürmemişlerdir. Deli süvarileri bununla da yetinmeyip kale nizamına girmiş Rus piyade kıtaları üzerine at sürdüler, piyadeyi kılıçtan geçirdikleri gibi, iki Rus topunu da ganimet aldılar” (Slade, 1931:235).*

Slade anılarında Deliler den şu şekilde bahsetmektedir. *“Deliler ellerindeki mızrakları havaya atıp tekrar tutarak atlarını dörtnala sürüyorlar ve Yörük atları üzerinde uçuşan kuş sürüleri gibi ovaya akıyorlardı. Doludizgin at süren bu gözü pek insanların bazen kalpakları kafalarından uçuyor, cepkenlerinin geniş yenleri yapraklanıyor, yağız atlarının kuyrukları rüzgârda*

dalgalanıyor ve ölüme göz kırpmadan at sürüyorlardı. Derken birden mızraklar şiddetle birbirine çarpıyor, ölüyor ve öldürüyorlardı.”. O sıralarda müşavir olarak İstanbul’da bulunan İngiliz Sir Adolphus Slade’in gözlemlerine göre Ruslarla spor yapar gibi çarpışan deliler onların düzenli piyade kitalarını parçalamışlardır. Varna ile Şumnu arasındaki Külefçe Boğazı’nda eğitimli atlarına tam hâkim olan deli süvarilerinin engebeli arazide gösterdikleri başarılarına hayran kalan Slade, *“bunun tam bir silahşorluk”* olduğunu ifade etmektedir.

Rus subaylarından naklen deli süvarilerinin Şumnu’da ovaya çıkışlarının çok kahramanca ve şövalyelik dönemlerini andıran bir manzara olduğunu söyleyen Slade, elilerin şehirden ellerindeki mızraklarını havaya atıp tekrar tutarak zırhlı atları üzerinde uçan kuş sürüleri gibi çıkıp ovaya yayıldıklarını, bu hücumları sırasında aşırı süratlerinden dolayı bazen başlarındaki yüksek ve tüylü kalpaklarının havaya fırladığını, geniş yenleriyle güzel atlarının kuyruklarının rüzgârda uçtuğunu, her bir delinin mızrağıyla bir veya birkaç düşman öldürdüğünü belirtmektedir. Genellikle vur kaç savaşı yapan delilerin bir anda durup yıldırım gibi bir çark hareketiyle atlarının

boynuna sarılarak geri çekildiklerini ve aynı hızla dağıldıklarını söyleyen Slade, bunun Rus toplarının ateşinden kurtulmak için yaptığını, gerçekten Rus mermilerinin bunlara nadiren zarar verdiğini ilave etmektedir.

Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'nın emrindeki deli süvarilerinin şehir meydanında cirit oynar gibi Rus tabyalarının etrafında dolaştıklarını, piştovlarını boşalttıklarını, Rus siperlerine kadar ilerleyerek buradaki Rus süvarilerine laf atıp onları kızdırarak meydana çağırdıklarını da nakleden Slade, delilerden birinin esir düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalan sadrazamı nasıl kurtardığını hayranlıkla anlatmaktadır (Sir Adolphus Slade'in , s. 103 vd.).

Delilerin tarihte sahne aldığı ilk savaş olarak bilinen 1444 Varna Savaşı ile ilgili Vatikan kütüphanesinde, "Imperatorum Turcarum Historiae (1373 - 1512) adıyla kayda geçirilen yunanca el yazması eserde bu savaştaki deliler şu şekilde anlatılmıştır :

"Her iki taraftan ordular görülünce Sultan Murad, bir dağın eteğine gitti ve karışan ve muharebe eden

ordularını müşahede etti. O vakit harp aletleri çalındı ve muharebe ettiler. On beş bin Türk süvarisi ayrıldı ve Macarların üzerine yürüdü. Bunların hepsi silahlarının üzerine beyaz gömlekle giyinmişlerdi. Bunları yeşil gömlekliler takip ettiler. Bunların kartal kanatları vardı ve bu kimselere deliler diyorlardı. Birbirlerine karıştılar ve muharebeye girdiler her iki taraf cesurane cenk ettiler.”

BİBLİYOGRAFYA

A. KAYNAK ESERLER

AHMED CEVAD. (1299), *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, İstanbul.

AHMED RASİM. (1968), *Osmanlı Tarihi Seçmeler*, MEB Yayınları.

AŞIKPAŞAZADE. (1332), *Tevarih-i Al-i Osman*, (Haz. Ali Bey), Maarif Nezareti Neşriyatı, İstanbul.

MAHMUD ŞEVKET PAŞA.(1325), *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi, Mekteb-i Harbiye Matbaası, C.I*, İstanbul.

MEHMED NEŞRİ. (1995), *Kitab-ı Cihan-nüma, Neşri Tarihi*, C.II, TTK Yayınları, Ankara.

MUSTAFA NURİ PAŞA.(1942), *Neta'ic ül-Vuku'at*,C.III-IV, İstanbul.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamus-ı Türkî*, (Çev. Paşa Yavuzarslan),2010, TDK Yayınları, Ankara.

(BA, Cevdet-Askeri, nr. 14.003).

(BA, Cevdet-Askeri, nr. 2081).

(BA, Cevdet-Askeri, nr. 5740).

B.TETKİK VE ARAŞTIRMA ESERLER

ACUN, Fatma.(2002), “Celali İsyancıları 1591-1611”,
Türkler Ansiklopedisi, C. 9. Ankara, Yeni Türkiye
Yayımları, ss. 695-710

AKDAĞ, Mustafa.(1963), *Büyük Celâli Karışıklıklarının
Başlaması*, Erzurum, Ankara Üniversitesi Basımevi,
1963.

AKDAĞ, Mustafa. (2017), *Türk Halkının Dirlik ve
Düzenlik Kavgası Celali İsyancıları*, İstanbul, YKY, 2017.

AKSULU, Melek. (1998), *Mohaç Esiri Bartholomaeus
Georgievic (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazuları*,
Kültür Bakanlığı, Ankara.

AKYÜZ, Çiğdem.(2010), “Manas Destanı’nda Alp
Kadın Tipi”, *Mukaddime*, S.1,ss.169-180.

ALTINDAL, Aytunç. (2007), *Türk İmparatorluğunun
Yıkılışına Dair Kehanetler Kitabı*, Destek Yayımları.

AVCIOĞLU, Doğan (1987). *Türkiye'nin Düzeni (Dün-
Bugün-Yarın)*, Birinci Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi.

BARKAN Ömer Lütfi., “Tarihi Demografi Çalışmaları
ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul:

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,
1953, ss. 1-25.

BARS, Mehmet Emin.(2014), “Alp Tipi Kavramı
Çerçevesinde Manas”, *Tarih Okulu Dergisi*, ss.345-357.

BASSANO, Luigi. (1963), *Costumi et I modi particolari
della vita 'Turchi'*, Roma 1545, Fransız Babinger
tarafından hazırlanan tıpkıbasımı, *Casa Editrice Max*

Hueber, Monaco di Baviera. Arunova M.R., Oreškova F
S. (2009),*Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı
İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

BAYKAL, Bekir Sıtkı (1999). *Peçevi Tarihi I*, Ankara:
T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları:467, Üçüncü Baskı
Belli,O.(1981), “Urartu Mitolojisi Üzerine Bir Deneme”
An Ar VII, 1979,1981, ss.61-73.

BEŞTAV, Şerif. (1973), *16.Asırda Yazılmış Grekçe
Anonim Osmanlı Tarihi Giriş ve Metin (1373-1512)*,
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Yayınları, Ankara.

BOSNAVİ, Ömer. (1979), *Bosna Tarihi*, (Haz. Kamil
Su), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

CELALOĞLU, Mustafa. (1937), *Tabakatü Memalik ve
Derecetülmesalik: Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselme*

Devrinde Türk Ordusunun Savaşları ve Devletin İç ve Dış Siyaseti, (Ter. Sadettin Tokdemir), Askeri Matbaa, İstanbul.

CLAUSEN, Sir Gerard. (1972), *An Etymological Dictionary PreThirteenth- Century Turkish*, Oxford: Clarendon Pres.

ÇOBANOĞLU, Özkul. (2007), *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÇORUHLU, Yaşar.(2002), *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

DEMİRBILEK, Salih.(2011), “Türk Kültüründe Deliler ve Bunların Dede Korkut Oğuz namelerine Yansıması,” VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi (21-24 Kasım 2011) ‘de sunulmuştur. Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri. İstanbul

DUMAN, Süleyman. (2011), *Celali İsyanları Örneğinde Canbuladoğlu Ali Paşa İsyanı*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay, 2011

DURAL, Halil.(1999), *Bize Derler Çakırca 19. ve 20. Yüzyıllarda Ege’de Efeler*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999

ERALP, Nejat. (1993), *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kullanılan Silahlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ESİN, Emel. (2006), “Alp Şahsiyetinin Türk Sanatında Görünüşü”, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu, Kabalcı Yayınları*, İstanbul, ss.265-318.

FAROQHI, Suraiya. (2000), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. N.Kalaycıoğlu), (1.b. 1993), 3.b, TVYY, İstanbul.

GALLAND, Antoine. (1987), *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar 1672-1673*, C.I,(Çev.Nahid Sırrı Örik), TTK Yayınları, Ankara.

GÖTZE, A,(1957). *Kleinasien*, München.

GRISWOLD, William J.,(2011), *Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611*, (çev. Ülkün Tansel), İstanbul, Kırmızı Yayınları.

GÜLENSOY, Tuncer. (2002), *Manas Destanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer. (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C.I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

HALAÇOĞLU, Yusuf. (1991), *XIV-XVII. Yüzyillarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

HAMİD, MUHSİN, Ahmed, Mustafa. (1930), *Türkiye Tarihi: İstanbul 'un Fethinden Zamanımıza Kadar*, Milli Matbaa, İstanbul.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin. (1994), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, IRCICA, Yıldız Matbacılık ve Yayıncılık, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet. (2004), “Türk Destanında Alp Tipi”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-1*, 7. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, ss. 13-21.

KAPLAN, Mehmet. (2005), *Oğuz Kağan-Oğuz Han Destanı. Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, ss.11-25.

KOCAKAPLAN, İsa (2004), “Dede Korkut’un Delileri”, *Milli Folklor Dergisi*, S.64, s. 18-24, Ankara.

KOÇU, Reşad Ekrem. (1964), *Yeniçeriler*, Koçu Yayınları, İstanbul.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat. (2006), “Alp”, *Tarih Araştırmaları I*, s Akçağ Yayınları Ankara, ss.367-375.

- MALLET, Alain.(1684), *Mannesson Les Travaux De Mars ou l'Art de la Guarre.*
- NİŞANYAN, Sevan. (2002), *Sözlerin Soyağacı-Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, 3.Baskı, İstanbul: Adam Yayınları
- ÖZ, Mehmet. (1997), *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- ÖZCAN, Abdülkadir.(1989), "Akıncı" TDVİA, C.2, İstanbul.
- ÖZCAN, Abdülkadir.(1994), "Deli" TDVİA, C.9, İstanbul.
- ÖZCAN, Abdülkadir.(1994), "Devşirme" TDVİA, C.9, İstanbul.
- ÖZEL, Oktay.(2012), "Osmanlı Son Dönemi Pratiğinde Eşkîyalık ile Kahramanlık Arasında Salınanlar", *Kebikeç*, S. 34, Ankara, ss. 107-138.
- ÖZTUNA, Yılmaz. (2006), *Tarih ve Politika Ansiklopedisi*, "Akıncı" maddesi, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmet Zeki .(1946), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.1, MEB Yayınları.

RİEMSCHNEİDER, M. (1954), *die Welt der Hethiter*, Stuttgart.

RYCAUT, Paul. (1672), (1628-1700), *Istoria Dello Stato Presente Dell Imperio Ottomano*, Venedik.

SERTOĞLU, Midhat.(1996), “II. Kosova Savaşı”, Hayat Tarih Mecmuası, S 4, İstanbul Mayıs 1966.

SEVİNÇ, Necdet (1991). Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü, İstanbul: Burak Yayınevi, İstanbul.

SLADE, Adolphus. (1931), *Admiral Adolphus Slade's Services in the Ottoman Navy and his Observations on the Ottoman Empire*.

SÜMER, Faruk (1980). Oğuzlar (Türkmenler), Ana Yayınları, İstanbul.

TACAN, Necati. (1936), *Akıncılar ve Mehmed II, Beyazıt II Zamanlarında Akınlar*, Askeri Matbaa, İstanbul.

TUĞLACI, Pars.(1972), "Deli" maddesi, Okyanus Ansiklopedik Sözlük, C.II., Pars Yayınları, İstanbul.

TURHAL, Abdullah. (2011), *Deliler*, Doğan Yayınevi, İstanbul.

Türkçe Sözlük. (2005),10.Baskı, TTK Yayınları, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı .(1979),“Deliler”, İslam

Ansiklopedisi, C. 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,
İstanbul.

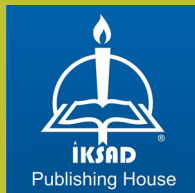
ULUÇAY, M. Çağatay (1944) XVII. Asırda Saruhan'da
Eşkîyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul, Resimli Ay
Matbaası.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1988), *Osmanlı Tarihi*,
C.II, TTK Yayınları, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı.(1943), *Kapıkulu
Ocakları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

YETKİN, Çetin (1984). Türk Halk Hareketleri ve
Devrimleri, Üçüncü Baskı, İstanbul: Say Yayınevi.

YILDIRIM,Recep, (1989). *Urartu İğneleri*, Türk Tarih
Kurumu Basımevi, Ankara.

ISBN 978-605-7510-09-9